

”Revisionskronor” - vad avgör revisionsarvodet?

Innehållsförteckning:

1	Inledning	4
1.1	Bakgrund	4
1.2	Problemdiskussion	4
1.3	Syfte	6
1.4	Våra definitioner	6
1.6	Disposition.....	6
	Sammanfattning	7
2	Vetenskaplig metod	8
2.1	Vetenskaplig utgångspunkt.....	8
2.2	Forskningsansats.....	9
	Sammanfattning	9
3	Teoretisk referensram	10
3.1	Illustration över teori kapitel.....	10
3.2	Revisionsmarknad.....	13
3.2.1	Revisionsbyråns storlek.....	14
3.2.1	Varumärke och specialisering.....	16
3.2.2	Företagets storlek.....	21
	Sammanställning av hypoteser	23
3.3	Revisionsrisk.....	23
3.3.1	Inneboende risk	23
3.3.1.1	Ägarstruktur.....	24
3.3.1.2	Fritt kassaflöde.....	25
3.3.1.3	Kapitalstruktur	27
	Sammanställning av hypoteser	28
3.3.2	Kontrollrisk.....	28
3.3.2.1	Internrevision	29
3.3.2.2	Revisionskommitté	30
	Sammanställning av hypoteser	34
3.3.3	Upptäcktsrisk.....	34
3.3.3.1	Kompetens	34
	Sammanställning av hypoteser	37

3.4	Teori om revisionsarvode	38
4	Empirisk metod	39
4.1	Datainsamling	39
4.2	Urval	40
4.3	Operationalisering	40
4.3.1	Revisionsarvode.....	40
4.3.2	Revisionsbyråns storlek.....	40
4.3.3	Varumärke och specialisering.....	41
4.3.4	Företagets storlek.....	41
4.3.5	Ägarstruktur.....	42
4.3.6	Fritt kassaflöde	42
4.3.7	Kapitalstruktur	42
4.3.8	Internrevision	43
4.3.9	Revisionskommitté.....	43
4.3.10	Kompetens	43
4.4	Kontrollvariabler	44
4.5	Validitet och reliabilitet	44
	Sammanfattning	44
5.	Analys	45
5.1	Analysmetod	45
5.2	Vår modell.....	45
5.2.1	Framtagande av vår modell	46
5.2.2	Exkluderade variabler	47
5.2.3	Inkluderade kontrollvariabler	47
5.3	Hypotesprövning	48
5.3.1	Revisionsbyråns storlek.....	48
5.3.2	Varumärke och specialisering.....	49
5.3.3	Företagets storlek.....	52
5.3.4	Ägarstruktur.....	54
5.3.5	Kassaflöde	54
5.3.6	Kapitalstruktur	54
5.3.7	Internrevision	55
5.3.8	Revisionskommitté.....	55
5.3.9	Kompetens	55

5.4	Kontrollvariabler	56
	Sammanställning av hypotesprövning	57
6	Slutsatser	58
6.1	Förslag till fortsatt forskning	60

Referenslista

Bilagor

1 Inledning

I detta kapitel beskrivs den bakgrund och problemdiskussion som givit upphov till uppsatsens syfte. Syftet med denna uppsats är att förklara faktorer som påverkar revisionsarvodets storlek. Kapitlet inleds med en beskrivning av den svenska revisionsmarknaden, därefter redogörs för varför det är viktigt att beakta både företagets specifika riskfaktorer och revisionsmarknadens utformning för att kunna förklara revisionsarvodets storlek.

1.1 Bakgrund

Revision kan beskrivas som en mekanism för att trygga redovisningsskyldighet mellan två eller flera parter (Nilsson et al., 2002). I företag, där äganderollen är skild från kontrollfunktionen, uppstår ett behov av en granskare som skall avgöra huruvida företagets redovisning ger en rättvisande bild. Varje företag är unikt och detta förutsätter att revisorn tar hänsyn till varje företags speciella förhållanden vid revisionsprocessens gång.

I revisionsprocessen beaktas företagets faktorer i termer av väsentlighet och risk, eftersom dessa påverkar granskningens inriktning och omfattning (FAR, 2004). Riskbedömningen spelar en viktig roll för revisionsarvodets storlek på grund av att en högre risknivå resulterar i en mer omfattande granskningsinsats och därmed högre arvoden. FAR's yrkesetiska regel nummer fyra säger att arvodet skall vara skäligt med hänsyn till uppdragets natur och omfattning samt till den kompetens och erfarenhet som revisorn kan utnyttja under uppdragets gång. Revisionsprocessen är idag mer inriktad på intelligent och professionell analys av risker. Revisionskronorna riktas mot de områdena med de största riskerna (Peters, 2002).

1.2 Problemdiskussion

Enbart beaktande av riskfaktorer under revisionsprocessen bestämmer knappast det slutgiltiga priset på revision. Ur nationalekonomiskt perspektiv uppstår priset där utbud möter efterfrågan. Den senaste tidens skandaler i den finansiella rapporteringen har ökat efterfrågan på revisionstjänster. Marknaden, tillkommande regelverk och ökade risk- och kompetensutvecklingskostnader driver utvecklingen mot högre revisionskostnader för företagen (Cledmedtson, 2004). Under perfekt konkurrens är effektiva utbyten mellan säljare och köpare möjliga. Antal aktörer på marknaden,

inträdesbarriärer, produkternas differentiering m.fl. kan även påverka prisbildningen på revisions tjänster (Magnusson och Söderholm, 2001).

I Sverige finns idag 2 249 auktoriserade och 1 993 godkända revisorer och 87 registrerade revisionsbolag (Revisorsnämnden, 2004). Enligt statistiken år 2002 fanns det 13 213 företag inom branschen Redovisning och bokföring, revision, skatterådgivning som sysselsatte cirka 20 382 personer. Revisionsbyråer i storleksklassen 0-4 anställda utgjorde 96 procent av revisionsmarknaden. Dessa stod dock endast för 38 procent av branschens totala nettoomsättning. De största revisionsbyråerna, som hade mer än 500 anställda, stod tillsammans för cirka 31 procent av branschens totala nettoomsättning och sysselsatte totalt 6 909 personer (SCB, 2003). Statistiken år 2003 visar följande dominerande revisionsbyråer på marknaden:

- Öhrlings PricewaterhouseCoopers – 2 752 anställda, omsättning 2 732 MSEK
- Ernst & Young – 1 744 anställda, omsättning 1 757 MSEK
- KPMG – 1 545 anställda, omsättning 1 558 MSEK
- Deloitte – 1 000 anställda, omsättning 900 MSEK (Konsultguiden, 2003).

Revisionsmarknaden har, både nationellt och internationellt, varit med om stora förändringar under de senaste årtiondena. Sammanslagningar och fusioner har resulterat i att antalet stora aktörer på marknaden har reducerats till fyra stora internationella byråer. Den ökade marknadskoncentrationen har potential att reducera konkurrensen, vilket kan leda till ökade priser. Koncentrationen på marknaden kan även få motsatta effekter, då effektivitetsvinsterna överförs på klienterna (O'Sullivan, 2000).

Förutom revisionsmarknadens påverkan, finns det andra faktorer som t.ex. branschspecialisering och starkt utvecklat varumärke, som kan ha inverkan på priset på revision. Revisionsbyråer som har ett bra rykte har möjlighet att debitera arvoden som omfattar en extra prispremie (Ferguson et al., 2003)

Forskare (Simunic, 1980; Jubb et al., 1996) har, genom att beakta klientföretagets storlek, komplexitet och risk i kombination med revisionsbyråns storlek, försökt förklara prisskillnader i revisionsarvoden. En annan forskningsinriktning har studerat prisskillnader på revision genom att undersöka revisionsbyråernas branschspecialisering och varumärke (se t.ex. Craswell et al., 1995; Carson et al.,

2004). De reviderade företagens faktorer, såsom ägarstruktur, kassaflöde och skuldsättning, har studerats för att därigenom förklara skillnader i revisionsarvoden (se t.ex. Chow, 1982; Gul & Tsui 1998, 2001; Nikkinen & Sahlström 2004). Forskningsresultaten är blandade. Någon likvärdig studie i Sverige, såvitt vi känner till, har inte gjorts.

Vår ambition med denna uppsats är att förklara faktorer som påverkar revisionsarvodets storlek genom att beakta både revisionsmarknaden och de reviderade företagens specifika faktorer. Revision är en produkt där priset fastställs utifrån den tid som krävs för att genomföra revisionen och slutligen avge revisionsberättelsen. Revision kan dock inte betraktas som en standardprodukt där ett pris kan gälla ett flertal likartade produkter, eftersom varje företag är unikt. Dessutom ställer lagstiftning och revisorers yrkesetiska regler krav på vad den lagstadgade revisionen skall omfatta och hur granskningen ska genomföras. Den klassiska ekonomiska teorin, som tillämpar utbuds- och efterfrågefunktionen bidrar till att förklara faktorer som påverkar priset.

1.3 Syfte

Syftet med denna uppsats är att förklara faktorer som påverkar revisionsarvodets storlek.

1.4 Våra definitioner

Vi använder beteckningarna ”en revisor” och ”revisionsbyrå” som synonymer till ”en vald revisor i aktiebolag” om inte annat uttryckligen anges.

1.6 Disposition

I kapitel två redogör vi för vår positivistiska forskningsinriktning. Vi förklarar även vårt val av den deduktiva ansatsen.

I kapitel tre presenterar vi vår teoretiska referensram som ligger till grund för vår studie. Kapitlet inleds med en illustration, som visar studiens kommande struktur. Avslutningsvis redovisar vi en sammanfattning av våra hypoteser som har formulerats utifrån vår teoretiska referensram.

I kapitel fyra beskriver vi studiens empiriska metod. Vårt datamaterial består av sekundärdata, som vi har hämtat från årsredovisningar och databaser. Vi redovisar undersökningspopulationen och det bortfall som har uppstått, då vi har samlat in datamaterialet. Vidare redogör vi för operationaliseringen av studiens teoretiska variabler. Kapitlet avslutas med en diskussion om studiens validitet och reliabilitet.

I kapitel fem analyserar vi resultaten av vår studie. Vi redovisar resultaten av hypotesprövningen och vår slutliga modell över faktorer som påverkar revisionsarvodet.

I kapitel sex redogör vi för studiens resultat och för en diskussion kring förkastade hypoteser. Kapitlet avslutas med förslag till fortsatt forskning.

Sammanfattning

Behovet av en granskare har sin grund i agentkonflikten. Revisorns roll är att bedöma huruvida företagets finansiella rapportering, som baseras på företagets unika förhållanden, ger en rättvisande bild. Revisionsprocessen och yrkesetiska regler kräver en professionell analys av företagets risker vid fastställande av revisionsarvodets storlek. Dessutom ställer revisionsmarknadens struktur egna krav på priset på revision. Sammanslagningar har medfört att antalet stora revisionsbyråer har reducerats till fyra. Forskningen försöker förklara prisskillnader i revisionsarvoden mellan stora och små byråer. Resultaten av studier från olika länder är dock inte entydiga. Den svenska revisionsmarknaden har inte varit föremål för någon grundlig undersökning. Syftet med denna uppsats är att förklara faktorer som påverkar revisionsarvodets storlek.

2 Vetenskaplig metod

För att finna samband mellan revisionsarvodets storlek och faktorer som påverkar dess storlek har vi antagit en positivistisk forskningsinriktning. Då det tidigare har forskats inom detta område är det möjligt att applicera befintlig teori på vår studie, vilket utgör grunden för den deduktiva ansatsen i uppsatsen.

2.1 Vetenskaplig utgångspunkt

Positivismen har sin utgångspunkt i den naturvetenskapliga forskningstraditionen och har använts under en lång tid. Ett grundläggande drag i positivismen är tilltron till vetenskaplig rationalitet. Kunskapen skall vara empiriskt prövbar, uppskattningar och bedömningar skall ersättas med mätningar. Ett viktigt grundantagande är att det finns en objektiv verklighet vilken är densamma oavsett vem som studerar den (Lundahl och Skärvad, 1999). Forskaren bör eftersträva att avbilda verkligheten som den verkligen är och att vara objektiv i sina värderingar (Wallén, 1996). Grundläggande drag i hermeneutiken är att verkligheten är socialt strukturerad. De enskilda fenomen kan endast förstås genom det sammanhang som de studeras i. För en hermeneutiker är det inte möjligt att vara helt objektiv då egna värderingar och erfarenheter alltid påverkar de tolkningar som görs i forskningsprocessen. Utredaren får därmed ett subjektivt förhållningssätt till det objekt som studeras (Lundahl och Skärvad, 1999).

Målet med vetenskaplig forskning är enligt positivisterna att förklara och att hitta kausalitetssamband (Saunders, et al., 2002). Genom att samla tillräckligt mycket fakta kan mönster och regelbundenheter iakttas. Vetenskapen kan även sägas växa allteftersom mer fakta samlas in, vilket medför att kunskapen kan generaliseras till ett större sammanhang. Förklaringar och beskrivningar av verkligheten kan sedan användas för att göra förutsägelser (Lundahl och Skärvad, 1999).

Forskare (Simunic, 1980; Simunic & Stein, 1995; Craswell et al., 1995; Gul & Tsui, 1998, Gul & Tsui, 2001) har försökt finna faktorer som påverkar revisionsarvodets storlek. Undersökningar som har genomförts ger dock olika resultat troligen eftersom verklighetens komplexitet inte är möjlig att observera fullt ut. Genom att göra förenklingar och generaliseringar av verkligheten har de lyckats i viss mån att förklara verkligheten. Detta utgör ett starkt argument för oss att välja den positivistiska ansatsen.

2.2 Forskningsansats

Det finns olika sätt att i ett vetenskapligt arbete hantera relationen mellan teori och empiri - induktion, deduktion samt abduktion. Vid induktion är utgångspunkten empirin och utifrån denna försöker forskaren finna ett samband som är generellt giltigt i samtliga fall. Vid deduktion är teorin utgångspunkten och empirin vägs mot denna. Induktion brukar liknas vid upptäckandets väg och deduktion med bevisföringens väg (Andersen, 1998). Abduktion innebär en kombination av induktion och deduktion. Abduktion utgår från empiriska fakta liksom induktion, men avvisar inte teoretiska föreställningar (Alvesson och Sköldberg, 1994).

För att nå uppsatsens syfte har vi använt oss av en deduktiv ansats. Den positiviska forskningsprocessen förutsätter oftast den deduktiva ansatsen. Dessutom gör den deduktiva ansatsen det möjligt för oss att påvisa sambandet mellan ett antal faktorer som enligt teorin påverkar priset på revision. Genom att undersöka ett antal bestämda variabler har vi möjlighet att utvidga vår urvalsgrupp vilket i sin tur ger möjlighet att dra generella slutsatser om hela populationen. Att angripa ämnet med induktiv ansats har inte varit möjligt för oss eftersom den induktiva ansatsen förutsätter att forskaren samlar in en mängd olika data och sedan med hjälp av dessa skapar en teori.

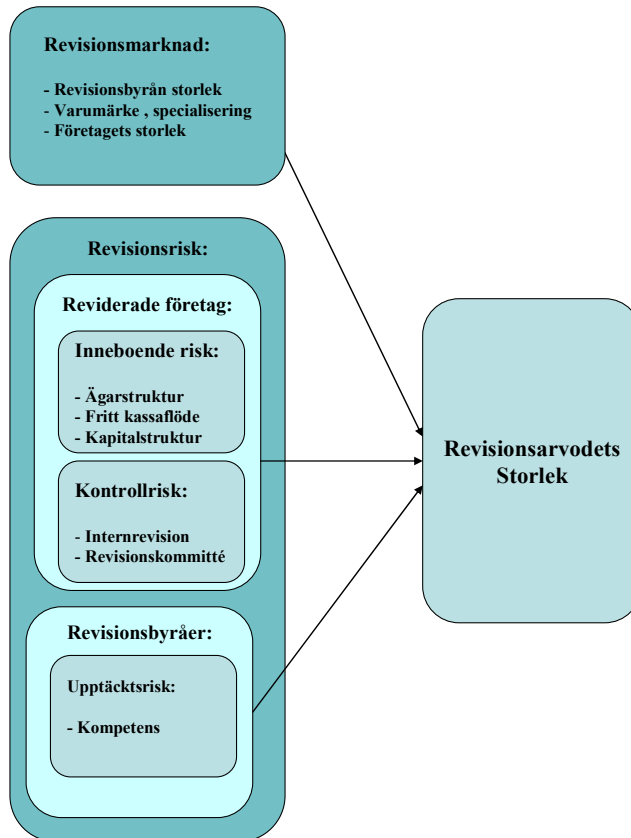
Sammanfattning

Vår forskningsansats är deduktiv, eftersom vi utifrån befintlig teori vill förklara faktorer som påverkar revisionsarvodets storlek. Då syftet med uppsatsen är att hitta kausalitetssamband, är vår vetenskapliga utgångspunkt förenlig med den positivistiska.

3 Teoretisk referensram

I detta kapitel presenteras den teoretiska referensram som ligger till grund för vår studie. Den inledande illustrationen åskådliggör faktorer som kan påverka revisionsarvode. Revisionsmarknadens struktur utövar ett starkt inflytande på hur prissättning på revision ser ut. Genom att studera konkurrensläget på marknaden är det möjligt att identifiera faktorer som påverkar revisionsarvode. Revisionsbyråns storlek är en av de faktorer som, enligt DeAngelo (1981), kan påverka revisionsarvodet p.g.a. byråns förmåga att leverera högre revisionskvalitet. Även ett väl utvecklat varumärke eller ryktet som specialist i en marknadsnisch kan stimulera att bevara en hög kvalitet i revisionen. Enligt denna teori kan utvecklingen i varumärke och investering i humankapital leda till högre pris på kvalitetsförsäkran. Revisionsmarknaden är uppdelat i två segment, d.v.s. företagets storlek är en förklarande faktor på priset på revision. Företagets storlek har avgörande betydelse i revisionsprocessen. Revisorns bedömning av företagets revisionsrisk påverkar revisionens inriktning och omfattning. Enligt FAR's regel nummer fyra skall hänsyn tas till uppdragets omfattning samt revisorns kompetens vid fastställandet av revisionsarvodets storlek.

3.1 Illustration över teori kapitel

Figur 3.1 Illustration över teori kapitel

Revisionsmarknaden beskrivs i avsnitt 3.2 som handlar om huruvida revisionsbyråns storlek, specialisering och varumärke samt företagets storlek kan ha betydelse vid prissättning av revision.

Revisionsbyråns storlek är en faktor som kan påverka revisionsarvodet. Antagandet bygger på DeAngelo's (1981) resonemang om revisionskvalitet. DeAngelo (1981) tillskriver större revisionsbyråer förmågan att leverera högre revisionskvalitet. Hon anser att i publika bolag är det särskilt viktigt att användarna av revisionsberättelsen får en trovärdig syn på företagets verksamhet, därför är leverantörens/byråns identitet av betydelse. Detta resulterar i större efterfrågan på kvalitetsrevision och därmed högre arvoden för revisionsbyråer som levererar denna.

Forskningsresultat (se t.ex. Craswell et al., 1995) redogör för revisionsarvodets prispremie som kan hänföras till revisionsbyråernas *varumärke* och/eller *branschspecialisering*. Dessa är ytterligare faktorer som, enligt teorin, kan förklara revisionsarvodets storlek. Investeringar i varumärke och branschkunskap anses vara kostsamma och kräver därför en erforderlig avkastning.

Företagets storlek spelar en viktig roll vid val av revisorer och hur mycket företaget är villig att betala för revisionen. Genomförda studier (Carson et al., 2004) har noterat att revisionsmarknaden är uppdelad i två segment. Beroende på segmenttillhörighet och vilken byrå som anlitas varierar revisionsarvodets storlek.

Revisionsrisk gällande det reviderade företagets inneboende-, kontroll- och upptäcktsrisk behandlas i avsnitt 3.3. Uppdelningen i olika risker görs framförallt för att underlätta för läsaren att följa uppsatsens gång, men även med avsikt att sammanfatta befintlig teori på det aktuella forskningsområdet och eventuellt tillföra nya infallsvinklar på problemet.

Den inneboende risken har en nära anknytning till agentteorins resonemang kring de konflikter som uppstår då ägandet är separerat från beslutanderätten. Företagets agentkostnader, såsom ägarstruktur, kassaflöde och kapitalstruktur, har en central betydelse vid bedömning av organisationens övervakningsbehov och därmed revisionsarvodets storlek.

Kontrollrisken är beroende av hur företagets interna kontrollsystem är utformat. Då den interna kontrollen bedöms som god, behöver inte granskningsinsatserna vara lika omfattande. Med hjälp av internrevision och revisionskommitté kan företaget förbättra den interna kontrollen, vilket i sin tur påverkar revisionsarvodets storlek.

Slutligen behandlas *upptäcktsrisken*, vilken är den enda komponenten av revisionsrisken som revisionsbyrån kan påverka. Upptäcktsrisk kan minimera företagets totala risk att årsredovisningen är behäftad med väsentliga fel. Erfarenhet och kompetens i kombination med tillgänglig expertkunskap kan reducera den totala revisionsrisken och därmed påverka arvodets storlek.

3.2 Revisionsmarknad

Utbud och efterfrågan är grundmodellen i nationalekonomi, som förklarar hur marknadspriset bestäms och besvarar frågan om vad som orsakar prispförändringen. Modellen är mycket kraftfull eftersom den omvandlar en mångdimensionell frågeställning till en tvådimensionell: pris och kvantitet (Perloff, 2004).

Företagens beteende är beroende av marknadsstrukturen, som påverkas av antalet företag på marknaden, inträdesbarriärer och möjligheten att differentiera produkter. Den allmänna teorin talar om olika marknadsformer:

Perfekt konkurrens innebär att resurser allokeras på ett effektivt sätt, de är Paretoeffektiva och ger leverantörer en normal eller konkurrenskraftig avkastning. På en marknad med perfekt konkurrens är leverantörerna (revisorer), ur klientens synvinkel, fullt utbytbara mot varandra (Simunic & Stein, 1995).

Monopolistisk konkurrens är den vanligaste marknadsformen, där monopolvinster på lång sikt inte är möjliga. På en sådan marknad finns det inga inträdesbarriärer. Alla företag har differentierade produkter, dvs. produkter som varierar i vissa funktioner som klienter värderar, och försöker därigenom uppnå någon form av monopolställning. Enligt Simunic & Stein (1995) har denna marknadsstruktur intressanta följder på revisorers handlande och på den allmänna uppfattningen om revisionstjänsten. Revisorer eller deras professionella associationer kan säga att ”revision är en revision”. Förespråkare av denna syn hävdar att redovisningsprinciper och revisionsstandarder inte varierar bland revisionsbyråer eftersom alla revisorers professionellitet intygas och på grund av detta förväntas leverera samma revisionskvalitet. Andra bedömare hävdar att föreställningen om att “en storlek passar alla” inte är förnuftig ur ett klientperspektiv, eftersom vissa klienter efterfrågar en mer trovärdig revisionsförsäkring än andra (Simunic & Stein, 1995).

På en monopolmarknad finns det endast ett företag, vilket agerar som prissättare. Det finns inträdesbarriärer som skall hindra nya företag att etablera sig. Oligopol är en marknadsform, där ett fåtal aktörer är verksamma och produkterna ofta är heterogena, dvs. måttligt substituerbara, eftersom differentiering är ett vitalt konkurrensmedel. Det råder ömsesidigt beroende mellan de företag som agerar på marknaden, vilket

leder till att de antingen tävlar eller samarbetar med varandra (Porter, 1983). Samarbete på en oligopolmarknad kan vara tydliga, som t e x när OPEC kraftigt höjde oljepriserna, eller underförstådda, som när revisorers yrkesetiska regler begränsar ett effektivt offertförfarande. När en leverantör eller grupp av leverantörer (en kartell) kan påverka priset inträffar färre transaktioner, priset blir högre än under perfekt konkurrens, Paretoeffektivitet är uppoffrat, och leverantörer tjänar övervinster. Konsekvensen blir att stora tillgångar överförs från konsumenter till producenter (Simunic & Stein, 1995).

Enligt Simunic & Stein (1987) bör revisionsmarknaden studeras med hjälp av en efterfrågebaserad modell baserad på produktdifferentiering. Produktdifferentiering innebär att produkten säljs i ett mer eller mindre utbyggt utförande beroende på kundbehov. Ambitionen är att utnyttja en möjlig marknadsuppdelning, men det krävs dessutom en anpassning av priset utifrån klienten. För att nå den mest pris känsliga målgruppen krävs en sänkning av lönsamhetskrav genom en marginell produktbantning och en större prisreducering. För de prisokänsligaste grupperna görs en marginell uppjustering av produkten och en större prishöjning för att på så sätt uppnå en lönsamhetsförbättring (Schäder, 1995). Under antagandet att revisionskvalitet varierar mellan olika byråer (se DeAngelo, 1981) har forskarna (se t.ex. Simon & Francis, 1988; Craswell et al., 1995) försökt förklara prisbildningen på revision. Undersökningarna har upptäckt en prispremie som uppstår på grund av kvalitetsdifferentiering. Prispremien kan ses som en övervinst som intjänas av de större byråerna.

3.2.1 Revisionsbyråns storlek

Revision är en unik produkt eftersom efterfrågan på denna bestäms dels genom företagets behov av övervakningsmekanism och dels genom lagstiftningen. På grund av lagstiftarens krav kan den verkliga efterfrågan på revisionstjänster skilja sig från den som enbart baseras på ekonomiska grunder. Under perfekt konkurrens anpassas utbudet efter efterfrågan. Revisionsmarknaden kan dock inte beskrivas som perfekt, utan snarare som oligopolliknande, där ett fåtal dominerande leverantörer svarar för en stor andel av branschens omsättning. Inledningsvis har det nämnts att det idag finns fyra nästan lika stora revisionsbyråer (Big X) som står för en betydande del av omsättningen på revisionsmarknaden. Detta faktum leder till att konkurrensen mellan

Big X är mycket stark och att avståndet till övriga byråer (non Big X) blir mer märkbart. Konkurrensvillkoren mellan stora och små byråer skiljer sig åt, då Big X kan t.ex. utnyttja stordriftsfördelar och/eller erbjuda flera tilläggstjänster (O'Sullivan, 2000).

Konkurrensvillkoren mellan stora och små byråer återspeglas i antalet klienter. Antalet klienter styrs genom det grundläggande kravet på oberoende, då ett uppdrag inte får accepteras om det totala arvodet från en utlåtaneklient utgör en betydande andel av revisionsföretagets totala intäkter (FAR, 2004). Det kan tänkas att större företag enbart kan revideras av större revisionsbyråer, eftersom de små inte kommer att uppfylla det grundläggande kravet på oberoende. Ett alltför stort revisionsarvode i kombination med risken för att förlora en klient kan skapa egenintressehot och därmed leda till att uppdraget avböjs enligt analysmodellen. De krav på offentliggörande, som medlemsstaterna infört genom nationell lagstiftning, möjliggör för en rimligt insatt tredje part att bilda sig en uppfattning om en eventuell obalans mellan revisionsarvoden (FAR, 2004). EU-kommission gör en genomgång av de punkter på vilka revisorns synbara oberoende kan brista, vilket skulle kunna vara fallet då revisorer bekymrar sig över att förlora sin klient och därmed sitt framtida arvode (Grönboken, 1996).

DeAngelo's (1981) teori om kvalitet i revisionen stödjer tesen att synbart oberoende hos revisorn är omvänt relaterad till procenten av totala revisionsarvoden från en klient i relation till byråns totala arvoden. Ett sätt att minska denna procentsats är att skapa större revisionsbyråer. Revisionsbyråns storlek, enligt DeAngelo, skulle indikera att det finns färre incitament för en revisor att bete sig opportunistiskt samt att revisionskvalitet är den som utlovats. Den faktiska proceduren i ett revisionsuppdrag är inte möjlig att observera för klienten, därför är det svårt att bilda sig en uppfattning om de metoder som ligger till grund för revisionsberättelsens utformning. På grund av detta finner användarna av revisionsberättelsen surrogat för revisionskvalitet i revisionsbyråns storlek. DeAngelo's argument är att en revisionsbyrå fungerar som substitut för kvalitet, där byråns storlek tjänar som surrogat för intressenterna vid bedömningar av revisionskvalitet.

DeAngelo (1981) definierar kvaliteten i revision som marknadens uppskattade sannolikhet att en given revisor kommer att både upptäcka en brist i klientens

redovisningssystem och rapportera bristen. Sannolikheten för att rapportera ett fel är beroende av de incitament som revisorn har för att rapportera bristen. Enligt DeAngelo riskerar större byråer att förlora mer jämfört med de mindre byråerna, i form av många fler klienter, om kvaliteten visar sig vara lägre än utlovad. För att bibehålla sitt rykte som kvalitetsleverantörer producerar större byråer revisioner av högre kvalitet.

Tidigare undersökningar (Francis & Stokes, 1986; Houghton, 1996) som har genomförts i olika länder vid olika tidpunkter bekräftar existensen av en prisprenie som intjänas av de stora revisionsbyråerna. Enligt DeAngelo's resonemang indikerar denna premie bättre kvalitet som levereras av de större revisionsbyråerna.

Revisionsmarknaden består idag av fyra stora revisionsbyråer. Det lagfästa kravet på oberoende utgör ett starkt argument för DeAngelo's (1981) teori om kvalitetsdifferentiering på revision. Revisionen ger trovärdighet åt företagets finansiella information (FAR, 2004). Trovärdig information (informationen av hög kvalitet enligt DeAngelo's terminologi) värderas genom att finna olika surrogat för faktisk kvalitet. Ett sådant surrogat utgörs av revisionsbyråns oberoende i förhållande till klienten, mätt som proportionen av den enskilde klientens arvode till revisionsbyråns totala revisionsarvode. Byråstorleken utgör enligt DeAngelo ett surrogat för revisionskvalitet genom argumentationen att i en större byrå ökar möjligheter till oberoende som kan mätas genom klientens arvode i förhållande till hela byråns arvode. Då både användare och klienter efterfrågar högre kvalitet i revisionen kommer större byråer både kunna acceptera flera och större uppdrag samt framstå som mer trovärdiga leverantörer jämfört med de mindre byråerna. Ovanstående resonemang leder till hypotesen om att revisionsbyråns storlek kan förklara revisionsarvode.

Hypotes 1:	Det finns ett positivt samband mellan revisionsbyråns storlek och revisionsarvode
-------------------	---

3.2.1 Varumärke och specialisering

Simunic (1980) hävdar att prissättningen på revisionstjänster är oberoende av byråns marknadsandel, vilket kan utläsas av hans definition av revision - en professionell bransch som verkar på en konkurrensintensiv marknad. Han menar att leverantörers

varumärke förklarar den extra premie som de största revisionsbyråerna kan utnyttja vid debitering av sina tjänster.

Boo och Koh (2004) har i sin studie kommit fram till att klienterna anser att Big X har ett starkare varumärke än non Big X. Varumärke kan härledas från idén om att Big X erbjuder en försäkringsnivå som överstiger det minimum av redovisningsprinciper och revisionsstandarder som krävs. Big X kräver därför en avkastning på investeringar i sitt varumärke, och tjänar denna genom högre revisionsarvoden jämfört med non Big X. Högre arvoden baserade på teorier om produktdifferentiering på en konkurrensintensiv marknad motsvarar en positiv avkastning på Big X: s investering i varumärket (Craswell et al., 1995).

Francis och Wilson (1988) anser att revisionsbyråerna är motiverade att utveckla och bevara sitt varumärke gällande kvalitet för att därigenom säkerställa avkastningen på investeringar. Enligt Houghton (1994) fungerar varumärket som ett incitament att producera kvalitetsrevisioner. Ett försvagat varumärke innebär en minskning av framtida arvoden. DeAngelo (1981) anser att ju större är desto mer riskerar den att förlora från övriga klienter ifall ett revisionsmisslyckande inträffar. Följaktligen är dessa byråer mindre benägna att sänka kvaliteten. I detta sammanhang kan Big X: s prispremie tolkas som priset som företaget får betala för revisionsbyråernas rykte.

Empiriska studier (DeFond, 1992; Francis & Wilson, 1988) ger ett visst stöd för länken mellan revisionskvalitet och agentkostnader. Argumenten är att agentkostnader blir högre då efterfrågan på högre kvalitet ökar, antingen genom ledningens frivilliga åtagande eller som ett externt förordnande från ägarna. Efterfrågan på redovisning, i synnerlighet kvalitetsdifferentierad, beskrivs som den minst kostsamma lösningen på kontraktskonflikten (Craswell et al., 1995). Forskare (Watts & Zimmerman, 1986) hävdar att efterfrågan på revisionstjänster kan härledas från intressekonflikten mellan företagsledning, kreditgivare och aktieägare. Utifrån agentteorin kan företagsledningen vara motiverad att reducera agentkostnaderna med hjälp av en hög kvalitet i revisionen.

Porter (1983) anser att utbudet av specialiserade tjänster är en framgångsrik konkurrensstrategi, eftersom den möter klienternas behov och skapar en försvarbar position för att besegra konkurrenterna. Mayhew & Wilkins (2002) tillägger att

byråernas branschspecialisering inte bara ett medel att urskilja dem själva från konkurrenterna men också ett viktig utmärkande attribut från klientens synvinkel.

Revisionsbyråer tjänar extra prispremier genom att tillgodose kunders unika behov via branschspecialisering (Willenborg, 2002). Solomon (citerad av Francis, 2004) betonar länken mellan marknadsandel och branschexpertis. Revisionsbyråer, som är specialister inom en bransch, har större erfarenhet inom denna och genomför därför en mer noggrann revision. Genom specialisering erhåller revisionsbyråer särskilda konkurrensfördelar. Kostnaden för att genomföra revisionen minskar eftersom personalen, som reviderar klienter i en bransch, blir med tiden mer kunniga, revisionen genomförs mer effektivt och branschspecifika faktorer/risker uppmärksammas på ett mer grundligt sätt. Den uppfattade kvaliteten i tjänsten som levereras av specialister kommer därför att värderas högre av klienten än den som levereras av icke-specialister (Balsam et al., 2000). Dessutom kan revisionsbyråer, som har flera klienter i en och samma bransch, sprida sina kostnader för utbildning av personal på flera klienter.

Agentteorin kan användas för att förklara branschspecialisering som en funktion av ökade agentkostnader. Samspelet mellan företagsunika och branschspecifika faktorer bestämmer företagets agentkostnadsstruktur och därmed motsvarande övervakningsbehov (Craswell et al., 1995). Varje företag härleder genom kostnadsanalyser det optimala valet av revisionskvalitet. Företagets redovisningssystem och val av redovisningsprinciper för rapportering kan variera från en bransch till en annan. Då redovisningsprinciper är branschspecifika, kommer företagets agent- och kontraktsproblem, samt deras metoder för lösning via redovisningen, också ha branschspecifika drag. Utformningen av kontrakt om t.ex. vidareförsäljning, leasing, joint venture är mer vanliga i en bransch, vilket skapar speciella agentkostnader och övervakningsbehov för denna bransch. Revisorns branschkunskap blir därmed avgörande vid val av revisor. Efterfrågan på en sådan specialisering leder till att revisionsbyråer investerar i branschkunskap. I branscher som har specialiserade kontrakt och redovisningssystem, kommer revisorer med branschkunskap (specialister) att leverera en högre nivå av revisionsförsäkring jämfört med revisorer utan branschkunskap (icke-specialister). Kunskap om branschen är en komponent av revisorns erfarenhet utöver den generella (Craswell et al., 1995).

Forskningsresultaten (se t.ex. Craswell, 1995; DeFond, 2000) visar att branschspecialister har högre revisionsarvoden jämfört med icke-specialister. Francis et al (2005) har använt data från 63 icke-finansiella bolag på den amerikanska marknaden och har kommit fram till att specialister som har ledande marknadsposition tjänar ca 50 procent av de totala revisionsarvodena i denna bransch. Studien har även upptäckt en prispremie som intjänas av Big X specialist jämfört med Big X icke-specialister. Även DeFond (2000), som har undersökt 348 noterade bolag i Hong Kong, har funnit prispremier som kan förklaras genom specialisering. Craswell et al. (1995) gjorde en studie av 1,484 australiska publika företag under räkenskapsåret 1987. I sin studie separerar Craswell två komponenter i prissättning på revision: 1) varumärkes premie, som representeras av en positiv avkastning på utveckling och underhåll av varumärket; och 2) branschspecifik premie, som representeras av en positiv avkastning på investering i branschspecialisering. Enligt Craswell et al. (1995) är utvecklingen av ett varumärke och branschspecialisering en kostsam investering och därför krävs högre arvoden. Undersökningen omfattade nästan alla företag noterade på Australian Stock Exchanges det aktuella året. Författarna rapporterade en varumärkes prispremie mellan 18-25 procent för Big X byråer. Då Big X byråer hade utvecklat sitt rykte som branschspecialister, steg prispremien ytterligare 14 procent jämfört med Big X utan specialisering (Simunic & Stein, 1995).

Anknytningen mellan byråns varumärke och revisionsarvode baseras på antagandet om att efterfrågan på revision uppstår på grund av företagets behov av en trovärdig finansiell rapportering. Klienterna är villiga att betala högre arvode till byråer vars varumärke anses vara mycket starkt. Efterfrågan på specialisering leder till att revisionsbyråer investerar i branschkunskaper. För branscher som har specialiserade kontrakt och redovisningssystem, kommer revisorers branschspecialisering att innebära en högre nivå av revisionsförsäkring jämfört med revisorer utan branschkunskap. Kunskap om branschen är en komponent av revisorns erfarenhet utöver den generella kunskapen. Revisionsbyråernas förser sig med ett rykte som branschspecialist genom att utveckla branschspecifika färdigheter och fackkunskaper. Investeringar i branschkunskap förutsätter en positiv avkastning, som kommer att inflyta via ett större antal klienter i en bransch (Craswell et. al.,1995). Nedanstående

hypoteser stödjer sig på antagandet om att erforderlig avkastning på byråernas investeringar i branschkunskap leder till högre arvoden.

Hypotes 2:	Det finns ett positivt samband mellan Big X: s varumärke och revisionsarvode
-------------------	--

Följande hypoteser kan ställas för att särskilja varumärkes - och branschspecialiseringens effekt på revisionsarvoden. För att underlätta för läsaren att följa hypotesernas syfte redovisas de först i tabellform.

Bransch	Big X		non Big X	
	Specialist	icke-specialist	specialist	icke-specialist
med specialist	H2c br	H2bvm H2c br		H2b vm
utan specialist		H2a vm		H2a vm

Tabell 3.2.1.1 Varumärkes (vm) respektive branschspecialiserings (br) effekt

Hypotes 2a prövar skillnader i observerade revisionsarvoden, som kan hänföras enbart till varumärket, genom att avgränsa till branscher utan specialister.

Hypotes 2a:	I en bransch utan specialist, tjänar Big X högre arvoden än non Big X
--------------------	---

Hypotes 2b testar varumärkets effekt i branscher som har specialist. Jämförelsen görs mellan Big X icke-specialister och non Big X icke-specialister. Effekten prövas genom att exkludera Big X specialister. På grund av inskränkningen till icke-specialister, kan alla observerade prisskillnader hänföras enbart till varumärke.

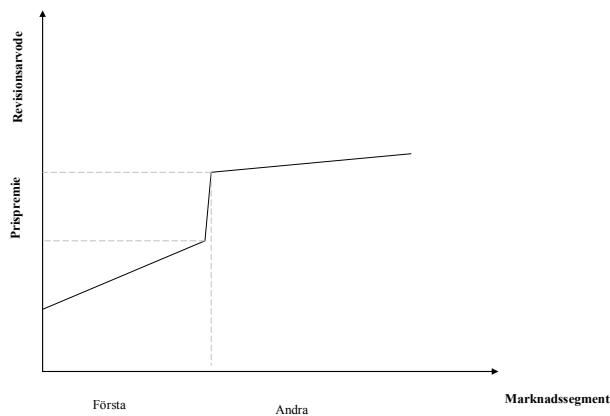
Hypotes 2b:	I en bransch med specialist, tjänar Big X icke-specialist högre arvoden jämfört med non Big X icke-specialist
--------------------	---

Hypotes 2c testar revisionsarvodets prispremie som representerar Big X: s positiva avkastning på investeringen i branschspecialisering genom att begränsa undersökningen till branscher som har Big X specialister. För att bortse från effekten av varumärket görs en avgränsning till enbart Big X. Vi förutsäger högre revisionsarvoden då produktionsfördelar pga. branschspecialiseringen kan uppnås och därmed en positiv avkastning på investeringen i branschkunskap.

Hypotes 2c:	I en bransch med specialist, tjänar Big X specialist högre revisionsarvoden jämfört med Big X icke-specialist
--------------------	---

3.2.2 Företagets storlek

Huvudinriktningen inom forskningen försöker frambringa förklaringar av prisskillnader mellan Big X och non Big X genom att studera deras klienter av olika storlekar (Simunic 1980; Francis och Stokes 1986; Palmrose 1986; Johnson et al, 1995). Forskare har uppmärksammat att revisionsmarknaden är indelad i två segment.

Figur 3.2.2 Prisprenie och marknadssegmentering

- Det första segmentet, som anses vara mer konkurrensintensivt, består av mindre företag vilka granskas av ett stort antal revisionsbyråer;
- Det andra segmentet, som anses vara mindre konkurrensintensivt, består av större företag vilka revideras av ett begränsat antal byråer (Simunic, 1980)

Studier har betraktat segmentens effekt på revisionsmarknaden med blandade resultat. Francis och Stokes (1986), rapporterar australiska bevis som visar att det finns en prispremie som intjänas av Big X i det första men inte i det andra segmentet av revisionsmarknaden. Deras argument för det signifikanta resultatet i det första segmentet beror på Big X: s produktdifferentiering på en konkurrensintensiv marknad, då revisionsbyråer kan debitera högre priser på grund av klientanpassade tjänster. Resultatet i det andra segmentet uppstår på grund av Big X: s kostnadsöverlägsenhet. Johnson et. al. (1995) har funnit bevis på att det existerar en Big X prispremie för stora noterade företag på Nya Zeelands revisionsmarknad. Lee's (1996) studie i Hong Kong visar att Big X byråer tjänar högre revisionsarvoden bland de mindre bolagen. Gui (1999) har upptäckt att revisionsarvoden för Big X är högre än non Big X i både segmenten i Hong Kong.

Studier delar revisionsmarknaden på två marknadssegment, där det första segmentet som består av mindre företag antas vara mer konkurrensintensivt och det andra segmentet, som består av större företag antas vara mindre konkurrensintensivt. Detta antagande följer Simunic's (1980) studie som gjordes på 1970-talet, då han delade marknaden i två segment. Forskarna har kommit fram till olika resultat då de har studerat dessa. I Sverige har inte någon ingående studie av revisionsmarknadens segment gjorts. Statistiken från SCB, som inledningsvis har presenterats, visar dock att Big X står för en hög andel av omsättningen i revisionsbranschen. Big X kan ta ut högre priser bland de mindre klienterna genom anpassning av sina tjänster. Big X kan också utnyttja stordriftsfördelar och erbjuda större klienter lägre priser. Härmed ställer vi hypotesen om att företagets storlek påverkar priset på revision.

Hypotes 3:	Det finns ett positivt samband mellan företagets storlek och revisionsarvode
Hypotes 3a:	Big X priser är högre än non Big X i det första marknadssegmentet.
Hypotes 3b:	Big X priser är lägre än non Big X i det andra marknadssegmentet.

Sammanställning av hypoteser

Hypotes 1:	Det finns ett positivt samband mellan revisionsbyråns storlek och revisionsarvode
Hypotes2:	Det finns ett positivt samband mellan Big X: s varumärke och revisionsarvode
Hypotes 2a:	I en bransch utan specialist, tjänar Big X högre arvoden än non Big X
Hypotes 2b:	I en bransch med specialist, tjänar icke-specialist Big X högre arvoden jämfört med icke-specialist non Big X
Hypotes 2c:	I en bransch med specialist, tjänar Big X specialist högre revisionsarvoden jämfört med Big X icke-specialist
Hypotes 3:	Det finns ett positivt samband mellan företagets storlek och revisionsarvode
Hypotes 3a:	Big X priser är högre än non Big X i det första marknadssegmentet
Hypotes 3b:	Big X priser är lägre än non Big X i det andra marknadssegmentet

3.3 Revisionsrisk

Revisionsrisk är risken att revisorn gör ett felaktigt uttalande i revisionsberättelsen och den påverkas i sin tur av: inneboenderisk, dvs. risken för att det blir fel i redovisningen eller brister i förvaltningen på grund av bolagets verksamhet; kontrollrisk, risken för att fel inte upptäcks och tas om hand av bolagets eget system för intern kontroll; och upptäcktsrisk, risken för att väsentliga fel inte upptäcks vid revisionen (FAR, 2004). Revisorernas riskbedömning spelar en avgörande roll för revisionsarvodets storlek, eftersom en högre risk innebär en mer omfattande granskningsinsats som resulterar i högre arvoden.

3.3.1 Inneboende risk

Inneboende risk är risken för fel och misslyckanden i företagets ekonomiska förvaltning som är förenad med verksamhetens natur, drift och förvaltningsstrukturer. Hög inneboende risk kan leda till väsentligt olagliga eller oegentliga transaktioner

eller till osund ekonomisk förvaltning (Europeiska revisionsrätten, 2004-12-13). Ett företags agentkostnader påverkar revisionsarvodets storlek, eftersom revisor vid granskningen skall bedöma huruvida styrelsen/VD skall beviljas ansvarsfrihet. Företagsledningens opportunistiska beteende kan bero på företagets ägarstruktur, fria kassaflöde och kapitalstruktur.

3.3.1.1 Ägarstruktur

Agentteorin har sin utgångspunkt i relationen mellan en principal och en agent. Enligt Jensen och Meckling (1976) uppstår agentrelationen då principalen ger agenten i uppdrag att utföra tjänster för dennes räkning. Detta kontrakt innebär att principalen överför en del av sin beslutanderätt till agenten. Agentteorin utgår från antagandet om nyttomaximering, vilket kan komma innebära att agenten kommer att handla i eget intresse istället för i principalens. Förhållandet mellan aktieägare och företagsledning är ett klassiskt principalagentförhållande där agenten strävar efter att maximera sin egen ersättning från företaget medan principalens mål är att maximera avkastningen på sitt riskkapital.

Problemet med en agentrelation är att förmå agenten att handla på ett sätt att principalens nytta maximeras. Konflikten mellan aktieägare och företagsledningen kan reduceras genom att företagsledningen innehar en större ägarandel i företaget (Jensen & Meckling, 1976). DeAngelo (1981) har förklarat att revision är den minst kostsamma lösningen på agentkonflikten mellan ägare och företagsledning. Watts och Zimmerman (1983) säger att den lagstadgade revisionen, som skall bedöma redovisningens tillförlitlighet, fungerar som en övervakningsmekanism eftersom granskningen skall göras av en oberoende revisor (citerad av O`Sullivan, 2000).

I företag där företagsledningen har ett större aktieinnehav kommer revisorn att lägga ner mindre tid på att kontrollera företagsledningens handlande (Jensen & Meckling, 1976). Detta skulle med andra ord innebära att förvaltningsrevisionen blir mindre omfattande, vilket då resulterar i lägre revisionsarvoden.

En rad forskare (Palmrose, 1986; Collier & Gregory, 1994; Gul, 1999) har, sedan Simunic (1980) presenterade sin prissättningsmodell på revisionstjänster, fokuserat på att finna faktorer som påverkar revisionsarvodet. Jensen (1986) påstår att agentkostnaderna är lägre i företag där företagsledningen innehar en stor ägarandel.

Han grundade detta påstående på hypotesen att företagsledningens intressen i större utsträckning överensstämmer med övriga aktieägarnas ifall de själva äger en stor del av aktierna. O`Sullivan (2000) utvecklade de existerande revisionsarvodes studier genom att inkludera variabler såsom styrelsens aktieinnehav. Han genomförde en studie över 402 noterade bolag på Londonbörsen som visade att företagsstyrning har en signifikant påverkan på revisionsarvoden. Studien visar att företag, där företagsledningen äger en stor del av aktier, betalar lägre revisionsarvoden. Enligt Lubatkin et al. (1998) förväntas företagsledare ha en benägenhet för opportunistisk, men endast om nyttan av det opportunistiska handlandet överstiger kostnaden. Opportunistiskt beteende uppkommer när företagsledningen agerar i sitt egenintresse och handlar på ett sätt som inte motsvarar aktieägarnas intentioner.

Graden av separation mellan aktieägarna och företagsledningen bestämmer graden av kontroll och övervakning. Jensen och Meckling (1976) ser företagsledningens aktieinnehav som ett incitament att delta i företagets beslutandefattande och samtidigt erhålla rättigheter i företaget. Då företagsledningens intresse överensstämmer med aktieägarnas blir revisionsprocessen mindre omfattande, vilket leder till minskade revisionsarvoden. Detta negativa samband mellan internt aktieinnehav och revisionsarvode stödjer följande hypotes.

Hypotes 4:	Det finns ett negativt samband mellan internt aktieäggande och revisionsarvode
-------------------	--

3.3.1.2 Fritt kassaflöde

Kassaflöde kan ses som det maximala belopp som företaget kan överföra till sina aktieägare utan att behöva avstå från framtida tillväxt. Det kan även ses som det belopp som återstår då företaget har fullgjort sina åtaganden samt genomfört nödvändiga investeringar. Det fria kassaflödet kan delas upp i fritt kassaflöde till aktieägare, som beaktar kostnaden för finansiering med främmande kapital, samt fritt kassaflöde till företaget.

Företag måste fortlöpande investera en del av det rörelsegenererade kassaflödet för att bibehålla eller öka befintlig tillväxt. Ett företag med hög tillväxt har i allmänhet positiva nettoinvesteringar, vilket innebär att dess nyinvesteringar överstiger

avskrivningarna på befintliga anläggningstillgångar (Nilsson, Isaksson & Martikainen, 2002).

Jensen (1986) hävdar att i företag med stora kassaflöden tenderar företagsledningen att agera opportunistiskt då de involverar sig i värdestörande aktiviteter. Dessa icke vinstmaximerande handlingar omfattar bl.a. företagsledningens försök att med redovisningens hjälp erhålla orimliga förmåner, dölja icke-optimala utgifter, missbruka tillgångar samt höja löner som tillfaller dem själva (Jensen 1986; Christie & Zimmermann 1994). Företagsledningen kan genom sina val av redovisningsprinciper medverka till fel i företagets offentliga redovisning, t.ex. genom att avstå från ett nedskrivningsbehov på en tillgång och på så sätt undvika en kostnad som försämrar resultatet. Den här typen av agerande från företagsledningens sida benämns "earning management". Följden av detta är att företaget inte uppvisar någon rättvisande bild av sin ekonomiska ställning (Nilsson et al., 2002). Således kommer företagsledningens opportunistiska handlande ha implikationer på revisionen eftersom företagets inneboende risk förväntas öka då företagsledningen fattar beslut som inte överensstämmer med aktieägarnas intressen. En ökad inneboende risk förväntas innebära en större granskningsinsats vid revisionen och därmed högre revisionsarvode (Gul & Tsui, 2001).

Utdelning är i praktiken det enda kassaflöde som aktieägarna erhåller från företaget. Den faktiska utdelningen bestäms av företagsledningen och kan av olika anledningar avvika från det kassaflöde som företaget verkligen genererar (Nilsson et al., 2002). Aktiebolagslagen 12 kapitlet 2 § innehåller den så kallade försiktighetsprincipen, som innebär att vinstutdelning inte får ske med så stort belopp att utdelningen med hänsyn till bolagets eller koncernens konsolideringsbehov, likviditet eller ställning i övrigt står i strid mot god affärssed. Denna lagregel är en faktor som företagsledningen kan åberopa då de skall motivera sitt ställningstagande då de valt att inte dela ut det faktiska kassaflödet. Företagsledningen kan genom begränsade investeringar och minskade utdelningar öka företagets kassaflöde. Detta resulterar i att företagsledningens möjlighet att vidta värdestörande aktiviteter ökar. I en situation som denna ökar intressekonflikten mellan företagsledningen och aktieägarna. För att reducera denna konflikt ökar aktieägarnas efterfrågan på en oberoende granskning av företagsförvaltningen, som i sin tur leder till ökade revisionsarvoden.

Det maximala beloppet som kan överföras till aktieägarna utgörs av det fria kassaflödet. Detta belopp kan dock skilja sig ifrån den faktiska utdelningen på grund av lagstiftningens försiktighetsprincip. Agentkonflikterna mellan företagsledning och aktieägarna är mer kännbara i företag där det fria kassaflödet är stort (Jensen, 1986; Jensen & Meckling 1976). Förklaringen till detta samband ligger i att dessa företag har likvida reserver som företagsledningen kan disponera opportunistiskt över, vilket innebär ett ökat kontrollbehov från aktieägarnas sida (Gul & Tsui, 2001). Detta leder till en mer omfattande granskningsinsats som resulterar i högre revisionsarvoden.

Hypotes 5:	Det finns ett positivt samband mellan ett fritt kassaflöde och revisionsarvode
-------------------	--

3.3.1.3 Kapitalstruktur

Företagets optimala kapitalstruktur innebär en balans mellan eget kapital och skulder (Jensen & Meckling, 1976). Det egna kapitalet består av aktieägarnas riskkapital och skulderna omfattar de kortfristiga och långfristiga skulderna. De kortfristiga skulderna såsom leverantörskrediter är oftast räntefria, medan de långfristiga utgörs oftast av räntebärande lån.

Genom en ökad skuldsättning minimeras företagsledningens möjligheter till orimliga förmåner. Ansvarsförbindelserna gentemot långivarna kan ses som ett instrument för aktieägarna att disciplinera och övervaka företagsledningen. Detta innebär dock ett mindre tillgängligt fritt kassaflöde till aktieägarna, som de hade kunnat erhålla i form av utdelning, men detta skall ställas i relation till de annars uppkomna övervakningskostnaderna (Jensen & Meckling, 1976). Härmed förmodas revisionen innebära en lägre inneboende risk, dvs. risken för att förvaltningsrevisionen innehåller väsentliga fel minskar, vilket innebär en mindre granskningsinsats som leder till lägre revisionsarvoden.

Enligt Jensen & Meckling (1976) existerar en konflikt mellan aktieägare och långgivare. Då ett företag ökar sin skuldsättning uppkommer det incitament för aktieägarna att investera i projekt med högre risk eftersom det är långgivaren som får bära den stora risken. I de fall investeringsprojektet är framgångsrikt tillfaller

avkastningen företaget (aktieägarna), medan vid en icke lönsam investering är det till stor del långivaren som får bära kostnaden (Person & Andersson, 2003).

Finansieringsmöjligheterna i ett företag består av eget kapital och skulder. Återbetalning av skulder kan fungera som ett hjälpmedel för aktieägarna att disciplinera och övervaka ledningen. En ökad skuldsättning minskar agentkostnaden mellan aktieägare och företagsledning, vilket i sin tur innebär en lägre inneboende risk. Under antagandet att agentkostnaderna som uppkommer mellan aktieägare och långivare är konstanta leder detta till en mindre omfattande granskningsinsats, vilket leder till lägre revisionsarvoden.

Hypotes 6:	Det finns ett negativt samband mellan företagets skuldsättning och revisionsarvode
-------------------	--

Sammanställning av hypoteser

Hypotes 4:	Det finns ett negativt samband mellan internt aktieäggande och revisionsarvode
Hypotes 5:	Det finns ett positivt samband mellan ett fritt kassaflöde och revisionsarvode
Hypotes 6:	Det finns ett negativt samband mellan företagets skuldsättning och revisionsarvode

3.3.2 Kontrollrisk

Kontrollrisk är risken för att fel i företagets redovisning inte förhindras eller upptäcks och rättas till i tid via företagets redovisningssystem eller deras system för intern kontroll (FAR, 2004). Ett sätt för att uppnå god intern kontroll i företaget är att anställa interna revisorer, som skall kontrollera företagets verksamhet och effektivitet. Revisionskommittén har ett särskilt ansvar för kontrollen av företagets riskhantering och den finansiella rapporteringen. Förbättrad effektivitet i verksamheten och ökad kontroll över dennes riskhantering kan minska externa revisorers granskningsinsatser och därmed revisionsarvodets storlek

3.3.2.1 Internrevision

Graden av kontrollrisk är beroende av de interna kontrollernas effektivitet, dvs. bedömningen görs utifrån dess effektivitet att förhindra, upptäcka och rätta till felaktiga uppgifter som är väsentliga. Intern kontroll förväntas att påverka revisionsarvodet eftersom revisionsprocessen är känslig för förändringar i företagets kontrollmiljö (Knechel, 2001; citerad av Hay, Knechel & Wong, 2004).

Ett medel för att uppnå en god intern kontroll för företaget är att anställa interna revisorer, som skall kontrollera företagets verksamhet och effektivitet. Internrevisionens omfattning och inriktning varierar beroende på företagets storlek och struktur. Det är viktigt att poängtera att internrevisionen är en del av företagets verksamhet, vilket gör det omöjligt för internrevisionen att uppnå samma grad av oberoende som den externa revisionen (FAR, 2004). Internrevisor kan dock bistå vid revisionen av företagets årsredovisning genom att under räkenskapsåret utföra relevanta arbetsmoment som de externa revisorerna kan ha tillit till under sin granskningsinsats. Felix, Gramling och Maletta (2001) har funnit indikationer på att internrevisionens arbetsinsats är en signifikant faktor som påverkar arvodet på den externa revisionen. Följaktligen visar deras resultat att ett större bidrag från de interna revisorerna resulterar i lägre revisionsarvoden. De externa revisorerna måste dock skaffa sig en tillräcklig förståelse om internrevisionens verksamhet för att möjliggöra en mer effektiv granskningsinsats (FAR, 2004). Då de externa revisorerna skall värdera internrevisionen bör de ta ställning till bl.a. internrevisorernas tillgänglighet, kvaliteten på de interna revisorernas arbete, samverkan mellan internrevisionen och externrevisionen samt det reviderade företagets revisionsrisk (Felix et al., 2001).

Knechel och Hackenbrack (1997) visar i en undersökning att revisorernas uppskattning av den interna kontrollen har ett positivt samband mellan dess kvalitet och granskningsinsats. Undersökningen ger således det motsatta resultatet jämfört med Felix et. al (2001). Hay et al. (2004) påstår att förklaringen till detta kan ligga i att företag, som har investerat i ett internt kontrollsystem, efterfrågar även en hög nivå av extern revision d.v.s. företagets risk eller incitament ger upphov till en gemensam efterfrågan på både intern kontroll och extern revision. Det senare scenariot kan uppstå då företagsledningen har investerat resurser för att uppnå en hög

nivå av intern kontroll, som kräver extern granskning för att signalera företagsledningens handlande till de externa aktieägarna.

Då undersökningar gällande internrevisionens påverkan på den externa revisionens arvode visar olika resultat (Felix et. al., 2001; Knechel, 1997). Vår ståndpunkt är att företag med en effektiv internrevision leder till en mindre omfattande granskning av företagets interna kontrollsystem, vilket kommer att leda till lägre revisionsarvoden. För att detta påstående skall vara ett faktum krävs dock att de interna revisorerna samordnar sina granskningsinsatser med den externa granskningsprocessen. I annat fall är risken stor för att de eventuella synergieffekterna uteblir och granskningsinsatsen blir inte lika effektiv.

Hypotes 7:	Det finns ett negativt samband mellan internrevision och revisionsarvode
-------------------	--

3.3.2.2 Revisionskommitté

Revisionskommittén har sitt ursprung i den anglosaxiska världen. Alla bolag, som är noterade på börsen i New York, måste tillsätta en revisionskommitté sedan år 1978. I Storbritannien startade utvecklingen för ca 25 år sedan. Cadbury-rapporten föreslog att alla brittiska bolag skall ha en revisionskommitté och idag är det ett krav enligt den brittiska börskoderna (Torell, 2002).

En typisk anglosaxisk revisionskommitté granskar bolagets interna kontroll och revision, den externa revisionen, företagets val av redovisningsprinciper samt alla finansiella rapporter. Ett av det viktigaste motivet för införandet av revisionskommittéer i regelverket har varit: strävan att bidra till kontrollklimat inom företaget, som i sin tur reducerar risken för oegentligheter; förbättra tilltro och innehållet av finansiella rapporterna; stärka den interna revisorns ställning. Revisionskommittén består av personer i bolagets styrelse, vilka inte är anställda i bolaget. Dessa har ett särskilt ansvar för kontrollen av företagets riskhantering och den finansiella rapporteringen. Det är ett uttalat syfte att stärka de oberoende styrelseledamöternas ställning i styrelsen och skapa en balans mellan dessa och företagsledningen (Torell, 2002). Revisionskommittén övervakar bolagets redovisning och kontrollsystem, oberoende av företagsledningen, och rekommenderar

vanligtvis vilken revisor eller revisionsbyrå som bolaget ska anlita för externrevision. Revisionskommittén, tillsammans med revisorerna, går igenom planeringen av revisionsarbetet, tar del av revisionsrapporter samt följer upp de åtgärder som revisorerna har föreslagit (Prop. 1997/98:99).

Jensen och Meckling (1976) anser att revisionskommittéer kan ses som en utökning av övervakningskostnaderna, som principaler är beredda att betala för att få hjälp med utvärdering av ledningens prestationer. Principaler har tendens att bilda revisionskommitté, vilken kan ses som ett ytterligare internt kontrollorgan, då de anser detta vara lämpligt. Jensen och Meckling (1976) tillskriver revisionskommittén den mellanhavande rollen mellan ledningen, revisorer och aktieägare. Övervägande att införa revisionskommittén måste dock vägas mot ytterligare övervakningskostnader och det värde som aktieägare förväntas att erhålla med hjälp av denna organisationsstruktur. Fama och Jensen (1983) menar att de oberoende styrelseledamöter, utan det dagliga ansvaret, har en bra position för att utföra en övervakningsfunktion. De kan agera som skiljedomare då det uppstår meningsskiljaktigheter, som kan i sin tur medföra allvarliga agentproblem mellan interna ledare och aktieägare.

Hamyn, som har studerat 100 bolag, fann att endast 15 procent av den högsta ledningen, (anställda i bolaget) tror på revisionskommitténs funktion, ytterligare 7 procent ser revisionskommittéerna som hjälpsamma, återstående 78 procent är inte säkra på revisionskommitténs värde. Forskningsresultatet visar även att 89 procent av ledningen (inte anställda i dessa bolag) anser att revisionskommittéer är viktiga och hjälpsamma. Detta sammanfaller med agentteorin, då principaler vill gynna ytterligare ett kontrollorgan men inte agenterna (citerad av Goddard & Masters, 2000). Knapp's (1987) studie visar att då det uppstår konflikter tenderar revisionskommittéer att stödja revisorer och inte ledningen.

Collier och Gregory (1996) framför att revisionskommittéer kan både minska och öka revisionsarvodets storlek:

- Revisionskommittéer kan ha tendens att efterfråga revision av högre kvalitet för att tillfredsställa sina krav, t.ex. genom att begära att revisorer ändrar

revisionens väsentlighetsgränser till en lägre nivå, vilket i sin tur resulterar en ökad granskning och därmed ökar revisionsarvodets storlek.

I Sverige kan dock inte revisionskommittéer styra eller godkänna revisorernas arbete på det sätt som är brukligt i t.ex. USA. Anvisningar om revisorns arbete kan endast lämnas av bolagsstämman, och är begränsat till vad som är förenligt med god revisionsred (FAR, 2004)

- En av de viktigaste uppgifterna i kommitténs arbete är att granska de interna kontrollerna, vilket innebär att dessa uppmärksammas i en större utsträckning. Kaplan (1985) har funnit att de planerade revisionstimmarna ökar då effektiviteten av det interna kontrollsystemet blir sämre. Således bör en förbättrad intern kontroll resultera i färre revisionstimmar och därmed lägre arvoden, särskilt i komplexa företag.

Cadbury Code i Storbritannien innehåller ett stadgande, där det föreskrivs att direktörer bör rapportera om effektiviteten av bolagets interna kontroll till revisionskommittén. Stadgandet ökar sannolikheten för minskade revisionsarvoden som ett resultat av förbättrad intern kontroll, eftersom revisionskommittén har möjlighet att ge vissa områden högre prioritet (Goddard & Masters, 2000). Enligt Wallace (1984) kan den interna kontrollen reducera externa revisionskostnader.

Revisionskommittéer i Sverige, ifall den har tillsatts, bör också ta del av ledningens och internrevisorns rapporter från genomgångar av den interna kontrollen och de externa revisorernas kommentarer om den interna kontrollen. Därefter bör revisionskommittén följa upp hur de framförda synpunkterna blivit behandlade. I bolag som har internrevision bör rapportering om interna förhållanden ske till revisionskommittén, som följer upp utfallet och bedömer om internrevisionen har tillräckliga resurser. Revisionskommittén kan därmed bidra till att påverka internrevisionens arbete så att det kan utnyttjas på bästa möjliga sätt (FAR, 2004).

Revisionskommittéer i USA och Storbritannien uppfyller en viktig funktion ur corporate governance synvinkeln (Thorell, 2002). I Sverige är det ovanligt med styrelseledamöter, förutom VD/koncernchef, som också är anställda i bolaget. Revisionskommittéer har godkänts som lämpliga kontrollorgan för amerikanska och i

viss mån brittiska bolag, vilket delvis sammanhänger med att styrelsen i dessa länder ofta består av medlemmar, som är anställda av företagsledningen. Det är även vanligt att styrelsen utser revisorerna (Prop. 1997/98:99). Från förarbetena till ABL framgår det att införande av revisionskommittéer i svenska bolag anses vara överflödigt. Enligt svenskt regelverk är det bolagsstämman som utser revisorerna och den verkställande direktören är den enda person, som är anställd i bolaget samtidigt som denne ingår i företagsledning. I svenska aktiebolag finns alltså inte samma behov av kompletterande kontroll utav företagsledningen jämfört med de länder där revisionskommittéer är vanligt förekommande. Därför ansåg regeringen att i svensk lagstiftning bör inte skyldigheten att inrätta revisionskommittéer införas (Prop., 1997/98:99). Det finns dock inget hinder för aktiebolag att bilda revisionskommittéer frivilligt.

Revisionskommittén har sitt ursprung i den anglosaxiska världen och kan beskrivas som en grupp inom styrelsen som har särskilt ansvar för kontrollen av företags riskhantering och finansiella rapportering. Collier och Gregory (1996) anser att förekomsten av revisionskommittéer kan både minska och öka revisionsarvodets storlek. Förekomsten av revisionskommittén kan öka arvodets storlek genom att efterfråga högre kvalitet i revisionen eller genom att ställa högre krav på revisorn. I Sverige kan dock anvisningar om revisorns arbete endast lämnas av bolagsstämman, dvs. revisionskommittén har inte rätt att begränsa revisorns arbete. Eftersom revisionskommittéer granskar företags samtliga rapporter kan detta leda till en högre kvalitet i den finansiella rapporteringen. Vidare kan en högre kvalitet i de finansiella rapporterna bidra till en lägre bedömning av revisionsrisken, vilket innebär en mindre omfattande granskningsinsats och därmed lägre arvode. Revisionsarvode kan även minskas som en följd av en förbättrad intern kontroll, eftersom internrevisorernas arbete kan utnyttjas bättre. På grund av ovanstående tror vi att revisionskommittéer tenderar att minska revisionsarvodets storlek.

Hypotes 8:	Det finns ett negativt samband mellan förekomsten av revisionskommitté och revisionsarvode
-------------------	--

Sammanställning av hypoteser

Hypotes 7:	Det finns ett negativt samband mellan internrevision och revisionsarvode
Hypotes 8:	Det finns ett negativt samband mellan förekomsten av revisionskommitté och revisionsarvode

3.3.3 Upptäcktsrisk

Upptäcktsrisk är risken för att väsentliga fel inte upptäcks vid revisionen. Risken är beroende av granskningsinsatsernas inriktning och omfattning. FAR (2004) definierar upptäcktsrisken som risken för att en revisors substansgranskningsåtgärder inte upptäcker en felaktig uppgift i ett saldo eller transaktionsslag och som skulle kunna vara väsentlig, antingen enskilt eller tillsammans med felaktiga uppgifter i andra saldon eller transaktionsslag. Det är revisorn som bestämmer vad som är väsentligt för årsredovisningen. Bedömningen av vad som är väsentligt är en fråga för revisorns professionella omdöme (FAR, 2004). Revisors kompetens och samlad kompetens inom byrån spelar en avgörande roll vid företagets val av revisorer.

3.3.3.1 Kompetens

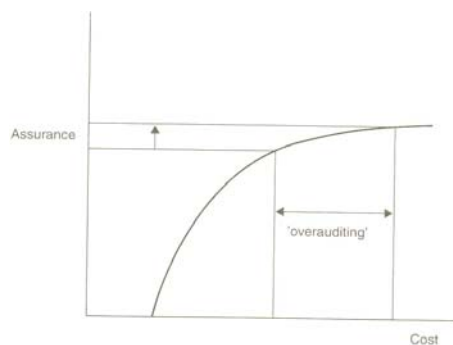
Upptäcktsrisken är den enda risk som revisorn kan själv påverka. Revisorn kan minska denna risk genom att öka granskningsinsatsen. Eklöv (1998) anser att revisionen är en bedömningsaktivitet som baserar sig på ett stort mått av tolkningar, där revisorn använder sin kunskap, erfarenhet och intuition för att bedöma påstående mot sådana verifikat som ska finnas till varje påstående.

Knapp (1991) visar en inlärningskurva för revisorer, där nyligen anlidade revisorer har det svårare att upptäcka väsentliga brister i redovisningen, jämfört med revisorer som haft uppdraget en tid. En långvarig relation mellan en revisor och en klient skulle kunna påverka upptäcktsrisken i revisionen, eftersom en lång relation kan medföra att revisorn lärt sig lita på klienten och att förnyelse och nytänkande avstannar. Knapp finner att längden på revisionsuppdraget efter en viss tid bör vara negativ korrelerat med revisionsbyråns förmåga att upptäcka väsentliga fel i en klients redovisning. Pierre och Andersson's (1984) visar i sin rapport att revisorsfallissemang i rättstvister, där revisorer är inblandade, är vanligare då revisorn innehaft uppdraget i tre år eller

mindre. Således innebär innehavstiden av revisionsuppdraget en risk att revisorn inte upptäcker väsentliga fel vid uppdragets start fram till cirka år tre, och en viss tid därefter (citerad av Eklöv, 1998).

Knapp påpekar att en större byrå har flera resurser, därför kan de erbjuda bättre karriärmöjligheter och därmed locka mer utbildad och motiverad arbetskraft jämfört med en liten byrå. Revisorns möjligheter att upptäcka ett fel är främst beroende av dennes kompetens och den kvantitativa revisionsinsatsen. Revisorns generella kompetens garanteras i förslaget till revisionslag genom krav på tillräckliga insikter i och erfarenhet av redovisning, ekonomi och juridik. Åttonde bolagsrättsliga direktivet ställer krav på den som ska få utföra lagstadgad revision. Strävan är att garantera revisorers formella och verkliga kompetens genom krav på teoretiska insikter i form av högskoleexamen och praktiska färdigheter i form av revisions- och redovisningserfarenhet. Revisorernas verkliga kompetens bedöms på basen av faktiskt individuellt agerande. Kraven för bibehållande av godkännandet/auktorisering påverkar revisorernas förväntade kompetens och tilltron därtill. Revisorn bör i alla tider bruka god revisionssed, vilken överensstämmer med god sed bland erfarna revisorer och handlar om revisorns kunskap, erfarenhet och professionella omdöme. Genom god utbildning och lämplig praktisk erfarenhet säkerställs en hög kvalitet i revisionen. Revisorsorganisationerna genomför regelbundna kvalitetskontroller då kvaliteten på revisorns arbete kontrolleras (FAR, 2004).

Revisorn måste kunna visa att revisionsarvode som debiteras är tillräckligt i förhållande till den tid och kompetens som krävs för uppgiften (FAR, 2004). Power (1997) beskriver effektivitet i revisionen som en kombination mellan nytta och kostnad, då är det inte kostnadseffektivt att granska områden som endast ger marginell nytta.

Figur 3.3.3 Överrevision Källa: Power 1997, s. 84

DeAngelo (1981) definierar kvaliteten i revision som marknadens uppskattade sannolikhet att en given revisor kommer att både upptäcka en brist i klientens redovisningssystem och rapportera bristen. Revisorns kvalifikationer har betydelse eftersom det praktiska revisionsarbetet skall kunna leva upp till kontraktsparternas förväntningar om att upptäcka och rapportera brister i revisionen. Sannolikheten för att revisorn rapporterar ett fel, förutsatt att ett sådant inträffar, är dels beroende av att han upptäcker det och dels att han har starkare incitament att rapportera det.

Upptäcktsrisk är risken för att väsentliga fel inte upptäcks vid revisionen. Det är den enda komponenten av revisionsrisken som revisorn kan själv påverka genom att använda sin kunskap, erfarenhet och intuition. Studier (Knapp, 1991; Pierre & Andersson, 1984) visar att revisorn som innehåft uppdraget ca tre år har bättre förutsättningar att upptäcka fel i årsredovisningen. Större byråer kan erbjuda bättre karriärmöjligheter och därmed anställa personal med rätt kompetens. Lagstiftaren säkerställer revisorers kompetens genom krav på teoretisk utbildning, praktisk erfarenhet samt krav på godkännandet eller auktorisation. God utbildning och lämplig praktisk erfarenhet säkerställer en hög kvalitet i revisionen. Revisorns kunskap och erfarenhet leder revisionsarbete och minskar risken för överrevision.

Hypotes 9:	Det finns ett negativt samband mellan revisorns kompetens och revisionsarvode
-------------------	---

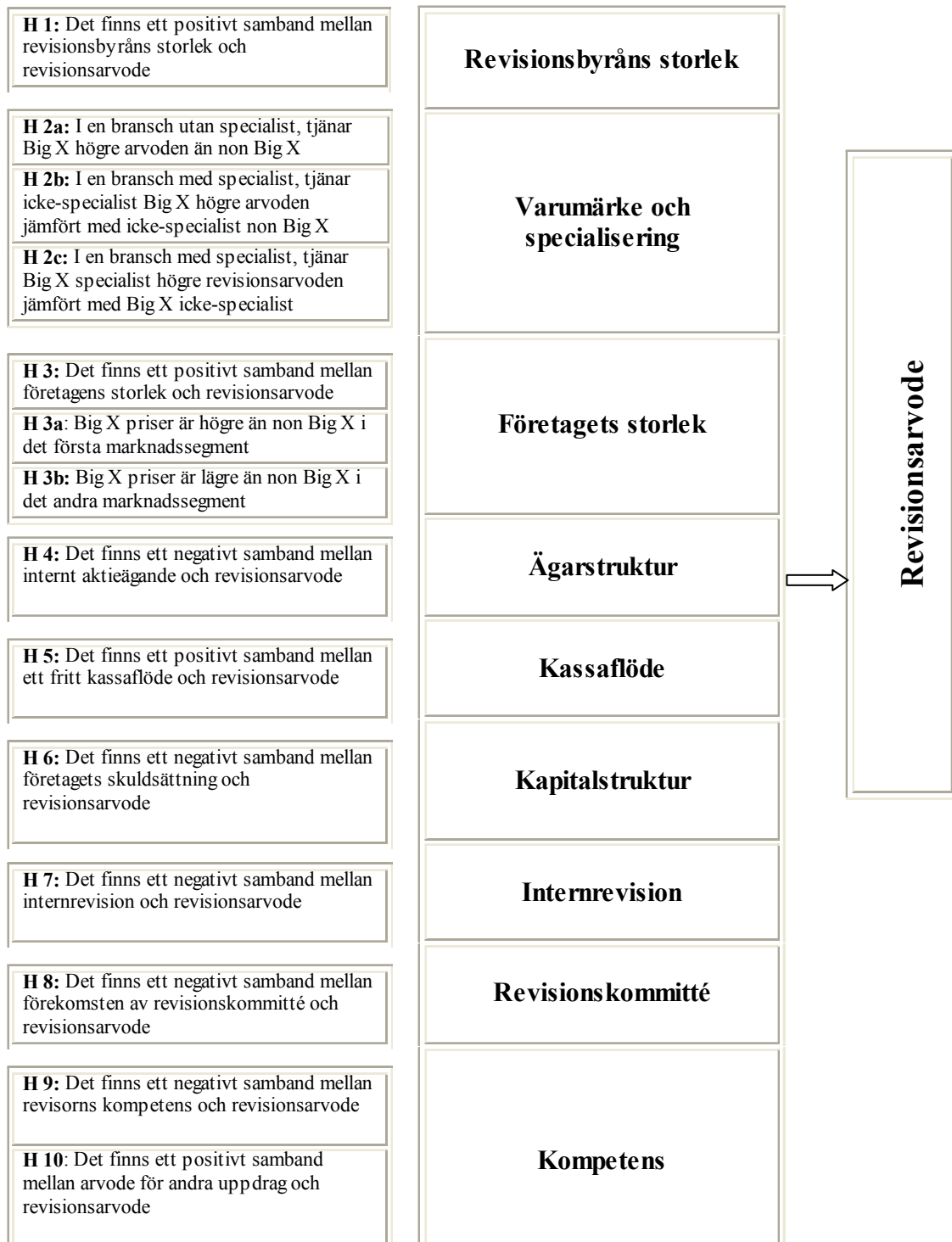
Enligt Grönroos (1996) finns det inre och yttre kvalitet inom ett företag och dess produkter eller tjänster. Med inre kvalitet avses förmågan att på ett optimalt sätt använda de resurser som finns i verksamheten. För en revisionsbyrå skulle detta innebära att vidareutbilda personalen för att ha rätt kompetens, både inom de lagar och inom de regler som gäller för revision, och dessutom utbilda personalen så att de klarar kvalitetskontrollen. Den yttre kvaliteten är förmågan för ett företag att kunna erbjuda de tjänster som kunder efterfrågar. Hos revisionsbyråer uppstår då en speciell situation eftersom revision är lagstadgad och därför inte följer vanliga modeller för utbud och efterfrågan. De konkurrerar dessutom med andra revisionsbyråer som erbjuder exakt samma tjänst. Det som skiljer de olika bolagen åt blir då nära kopplat till vilka tjänster som kan erbjudas förutom revision (citerad av Eklöv, 1998).

Hypotes 10:	Det finns ett positivt samband mellan arvode för andra uppdrag och revisionsarvode
--------------------	--

Sammanställning av hypoteser

Hypotes 9:	Det finns ett negativt samband mellan revisorns kompetens och revisionsarvode
Hypotes 10:	Det finns ett positivt samband mellan arvode för andra uppdrag och revisionsarvode

3.4 Teori om revisionsarvode

4 Empirisk metod

I detta kapitel redogörs först för vilka företag som ingår i vår undersökning och hur datainsamlingen har gått till. Vår målpopulation består av företag registrerade på Stockholmbörsens A- och O-lista under år 2003. Antalet undersökta företag uppgår till 183 stycken. Sekundärdata inhämtas från respektive företagens årsredovisningar och andra tillgängliga källor. Senare i kapitlet beskrivs hur vi har omvandlat teoretiska faktorer till mätbara variabler, två ytterligare kontrollvariabler presenteras.

Uppsatsens syfte är att förklara faktorer som påverkar revisionsarvodets storlek. För att uppnå detta har vi antagit den positivistiska forskningsinriktningen och, utmärkande för positivismen, deduktiva ansats. Det främsta skälet för de gjorda valen är möjligheten, med hjälp av befintlig teori, förklara verkligheten genom att göra förenklingar.

Förekomsten av samband mellan revisionsarvodets storlek och ett antal faktorer undersöks bland annat med hjälp av Mann-Whitney test, korrelationstester och regressionsanalyser. De faktorer som undersöks är revisionsbyråns storlek, varumärke och specialisering, företagets storlek, ägarstruktur, fritt kassaflöde, kapitalstruktur, revisionskommitté och revisorns kompetens. Vidare har vi ett antal kontrollvariabler, som inte har nämnts i den teoretiska referensramen men som eventuellt kan komma att ingå i vår modell.

4.1 Datainsamling

Underlaget för vår undersökning utgörs främst av sekundärdata som har inhämtats från olika källor. Informationen har hämtats via Affärsdatas databas, Bolagsfaktas hemsida. Både elektroniska och tryckta årsredovisningar användes vid informationsinsamlingen. Vi använder oss även av Affärsdatas standardiserad information för att ta fram underlaget för undersökningen. Enligt Saunders et al. (2000) är fördelen med sekundärdata att det gör det möjligt att analysera en större mängd datamaterial. Nackdelen är att materialet kan ha insamlats för ett specifikt syfte, vilket inte alltid överensstämmer med undersökningens. Vidare kan sekundärdata vara inaktuell jämfört med det data som forskaren samlar in själv.

4.2 Urval

Vår målpopulation består av företag registrerade på Stockholmbörsens A- och O-lista under år 2003. Antalet företag på A- och O-listorna uppgick 295 stycken. I likhet med tidigare undersökningar (Simunic, 1980; Francis et al., 1986; Gul et al., 2001) utesluter vi banker, finans- och investmentbolag på grund av deras specifika verksamhet som försvårar jämförelser. Företag som har noterats, avregistrerats och har varit under offentligt uppköpserbjudande under år 2003 ingår inte i vårt urval. Vi utesluter även företag som har två valda revisorer från olika byråer, eftersom i dessa fall är det inte möjligt att identifiera vilken grupp (Big X/non Big X) som revisionsarvodena kan hänföras till. Två företag har uteslutits p.g.a. att deras årsredovisningar inte har varit tillgängliga. Antalet företag som ingår i undersökning sammanlagt till 183.

4.3 Operationalisering

Hypotesprövningen sker genom omvandling av teoretiska begrepp till empiriskt mätbara storheter för att slutligen kunna analysera resultatet av studien. En viktig aktivitet vid operationaliseringen är att utifrån omvandlingen av faktorer ta ställning till vilka av dem som är relevanta i förhållande till syftet (Andersen, 1998).

4.3.1 Revisionsarvode

Revisionsarvode är vår beroende variabel och är således den som övriga variabler kommer att testas emot. Information om denna variabel finns i respektive företags årsredovisning, eftersom alla aktiebolag skall enligt 5:21 § ÅRL lämna tilläggsupplysningar om räkenskapsårets sammanlagda ersättning till var och en av bolagets revisorer och de revisionsföretag där revisorerna verkar.

4.3.2 Revisionsbyråns storlek

I enlighet med andra undersökningar (Simunic, 1980; Francis & Stokes, 1986; Craswell, 1995) mäter vi revisionsbyråns storlek med hjälp av en s.k. dummy variabel, där revisionsbyråer som tillhör Big X tilldelas koden 1, non Big X får koden 0

4.3.3 Varumärke och specialisering

Enligt Simunic & Stein (1987) har revisionen två viktiga karakteristiker. Den första är revisionens bidrag till kontrollen över organisationen och den andra är auktoriteten hos användare av årsredovisningsrapporter. I enlighet med tidigare undersökningar (DeFond, 1992; Craswell et. al. 1995) antar vi att större revisionsbyråer har ett starkare varumärke. Vid datainsamlingen används dummy variabel, som är avsett att indikera byråns varumärke. Big X tilldelas koden 1 och övriga byråer får koden 0.

Vid informationsinsamlingen delar vi in företag i olika branscher enligt Stockholmsbörsens branschindex, som tillåter en detaljerad indelning ju fler siffror i används. Risken är dock att det blir svårt, om inte omöjligt, att urskilja specialister i en bransch, därför tar vi endast de två första siffror med vid indelningen. Grupperingen av företag i olika branscher enligt index kan dock vara otillräckligt. Studier (se t.ex. Craswell & Taylor, 1991) visar att det oftast krävs en minimigräns på 30 företag i en och samma bransch för att kunna uttala sig om specialiseringen i denna. I vår undersökning kommer endast branscher som har mer än 30 observationer betraktas som bransch för hypotesprövning.

Revisionsbyråernas namn observeras i syfte att senare identifiera specialister i olika branscher. Eftersom status som branschspecialist är inte möjligt att direkt observera använder vi revisionsbyråns marknadsandel som Proxys för specialisering. (se även Francis et al., 1995; Balsam et al., 2003) Vi följer Craswell et al., (1995) och DeFond (1992), vilka klassificerar en revisionsbyrå som specialist då byråns marknadsandel i branschen överstiger 10 procent.

4.3.4 Företagets storlek

Våra Proxys för företagets storlek utgör omsättning, totala tillgångar och antalet anställda. Simunic (1980) anser att totala tillgångar är ett bra mått på företagets storlek. Även Jubb et al. (1996), Gul och Tsui (1998) och Nikkinen och Sahlström (2004) tillämpade denna lösning i sina studier. Vi kommer att testa olika Proxys av företagets storlek för att kunna bedöma huruvida olika operationaliseringar påverkar resultatet av undersökningen.

4.3.5 Ägarstruktur

Den första approximationen för ägarstruktur är det interna aktieinnehavet (Nikkinen och Sahlström, 2004) Uppgifter om företagsledningens aktieinnehav hämtas från respektive företags årsredovisning. Vid hypotesprövningen beräknar vi den procentuella andelen av aktier som ägs av företagsledningen. Vi tar inte hänsyn till optioner då dessa kräver prognostiseringar, vilket komplicerar undersökningen. Den andra approximationen för ägarstruktur är de tre största ägarnas röstandel av det totalt utgivna antalet aktier. Vi tror att ju högre denna andel är desto lägre blir revisionsarvodet. Vi motiverar detta argument utifrån resonemanget att ifall dessa tre ägare står för en stor andel av aktiernas röstvärde är de mer angelägna att företaget drivs utifrån deras intressen. Vidare kan det antas att dessa tre ägare tenderar att vara verksamma inom bolaget, vilket resulterar i att dessa kan definieras både som interna och externa aktieägare. Uppgifter angående de tre största ägarnas totala röstandel finner vi i respektive företags årsredovisningar.

4.3.6 Fritt kassaflöde

Vi definierar fritt kassaflöde till aktieägare som rörelseresultat före avskrivningar minus skatter och räntebetalningar, vilket överensstämmer med Nikkinen et. al. (2004). För att kunna göra jämförelser mellan företag kommer fritt kassaflöde att ställas i relation till företagets tillgångar. Dessa uppgifter kommer vi att finna i respektive företags årsredovisningar under resultaträkningen.

4.3.7 Kapitalstruktur

Företagets skuldsättning kommer att definieras som skuldernas, långfristiga och kortfristiga, bokförda värde delat med företagets storlek. Den sistnämnda variabeln definierar Chow (1982) som företagets marknadsvärde adderat med skuldernas bokförda värde. Gul & Tsui (1998) tillämpade en annan approximation för skuldsättning – långfristiga skuldernas bokförda värde dividerat med totala tillgångar. Vi kommer att använda dessa approximationer då vi undersöker skuldsättningens påverkan på revisionsarvodet. De uppgifter som vi behöver för att testa denna hypotes kommer vi att hämta på Affärsdata.

4.3.8 Internrevision

Vid omvandling av kontrollrisk till en mätbar variabel har vi valt att se på förekomsten av internrevision i företagets verksamhet. Vi har studerat respektive företags årsredovisningar och utifrån tagit ställning till huruvida varje företag använder sig av internrevision. Då vi har kunnat utläsa att det finns intern revisor har koden 1 tilldelats, i annat fall har bolaget getts koden 0. Då vi inte har kunnat utläsa någon information i årsredovisningarna har vi bolaget inte tilldelats någon värde.

4.3.9 Revisionskommitté

Uppgiften om förekomsten av revisionskommittéer erhålls via företagens årsredovisningar. Bolagen som har revisionskommitté får koden 1 och övriga får koden 0. I de fall vi inte kunnat utläsa om företaget har tillsatt en revisionskommitté eller inte har vi inte registrerat observationen.

4.3.10 Kompetens

Enligt ABL 10:11 § måste alla aktiebolag ha en auktoriserad eller godkänd revisor. För att kunna bli auktoriserad revisor i Sverige krävs det utbildning vid svensk högskola eller universitet, som omfattar 160 poäng och minst fem års erfarenhet. Det krävs dessutom revisorsexamen och högre revisorsexamen. För att kunna bli godkänd revisor är kraven lägre, 120 poängs teoretisk utbildning, minst tre års erfarenhet och revisorsexamen. Auktorisation och godkännande beviljas av Revisionsnämnden för fem år i taget, men kan upphävas omedelbart. Då den valda revisorn är juridisk person, dvs. registrerat revisionsbolag, utses för varje uppdrag en huvudansvarig för vilken gäller samman krav som för revisorer som väljs personligen (FAR, 2004). Genom att studera företagens årsredovisningar kan vi utläsa ifall undertecknad revisor är auktoriserad eller godkänd och dessa kommer tilldelas koden 1 respektive 0.

Lee et al., (2003) har funnit ett positivt och signifikant samband mellan revisionsarvode övriga uppdrag. Möjligheten att erbjuda dessa tjänster kan påverka priset på revision. Enligt årsredovisningslagen bör revisionsbyråernas ersättning gällande revisionsarvoden och arvoden för övriga tjänster redovisas separat.

4.4 Kontrollvariabler

Då företagets verksamhets bedrivs i olika länder ökar företagets inneboende risk, eftersom antalet invecklade transaktioner ökar. Högre inneboende risk kan föra med sig större revisionsarvode. Därför har vi infört variabeln *Internationalitet* som mäter antalet länder där företag finns representerad i.

Styrelsearvode inklusive VD ersättning utgör vår kontrollvariabel, eftersom denna kan vara en bra approximation för styrelseledamöternas ansvar för företagets förvaltning eller ses som en del av agentkonflikten.

4.5 Validitet och reliabilitet

Validiteten handlar om huruvida upptäckta resultat verkligen observerar det fenomen som det bör observera (Saunders et. al., 2002). Giltigheten och relevans är två andra begrepp som ryms inom validitetsbegreppet. Giltigheten handlar om en generell överensstämmelse mellan teoretiska och empiriska begrepp. Relevansen talar om hur relevanta de valda begreppen och variabler för problemställningen.

Reliabiliteten handlar om graden av tillförlitlighet i undersökningen, vilket innebär att ett upprepat försök att genomföra undersökningen bör ge samma resultat. Vi har valt att genomföra vår undersökning genom att studera data i företagens årsredovisningar, vilket gör vår undersökning relativt tillförlitlig. Vid datainsamlingen har dock förekommit situationer där vi har gjort egna tolkningar, som möjligtvis har påverkat vårt datamaterial. Detta gäller variablerna *Internrevision* och *Förekomsten av revisionskommitté*. Tillfälligheter som kan påverka vår undersökning är ganska låg, eftersom vi ha vid datainsamlingen jämfört fakta från olika källor.

Sammanfattning

Vår målpopulation utgör företag registrerade på Stockholmbörsens A- och O-lista under år 2003. Antalet företag som ingår i vår undersökning är 183 stycken. Undersökningen genomförs genom att samla information från respektive företags årsredovisningar. Efter att vi har uteslutit banker, finans- och investmentbolag, uppgick antalet undersökta aktiebolag till 183.

5. Analys

I detta kapitel beskrivs utförda analyser. En multipel regression har gjorts för att ta fram modellen som på bästa möjliga sätt förklarar revisionsarvode. Jämförelser mellan olika Proxys för en faktor har genomförts då den mest lämpliga för hela modellen har valts. Mann-Whitney testet används för hypotesprövning i de fall det ansetts vara lämpligt. Vår slutgiltiga modell består av totalt sju förklarande variabler varav sex av dem är signifikanta.

5.1 Analysmetod

Vår undersökning består av två separata analyser som tillsammans skall besvara vår problemställning.

I den första analysen gör vi en multipel regressionsanalys. Denna undersöker sambandet mellan vår beroende variabel, revisionsarvode, och de oberoende variablerna som har hämtats från teorin. Dock säger inte regressionsanalysen något om det eventuella sambandets styrka, utan denna testas istället genom ett korrelationstest. Våra hypoteser testas genom den framtagna modellen.

Den andra analysen omfattar de hypoteser som handlar om varumärke och specialisering samt marknadssegment. Hypoteserna testas med hjälp av Mann-Whitney testet.

Normalfördelningen är en symmetrisk kurva som kan användas för att illustrera fördelningen för de flesta statistiska mått, särskilt medelvärden och proportioner. Kurvan är symmetrisk runt variabelns medelvärde, som också utgör dess median och typvärde. I undersökningen har normalfördelningen av alla variabler testats med hjälp av Kolmogorov-Smirnov's test. Testerna har visat att variablerna inte var normalfördelade, men då vi har ett stort antal observationer skall detta inte behöva vara något problem (Aronsson, 1997)

5.2 Vår modell

Revisionsarvode utgör beroende variabeln i vår modell. Sju oberoende variabler testas emot denna. Modellen i sin helhet är signifikant och har ett F-värde på 215,382 samt ett justerat R-värde på 0,899. Utav de totalt sju oberoende variablerna är det

endast Big X/non Big X som inte var signifikant. Vi har låtit denna variabel ingå i vår modell, eftersom den har en stor betydelse för vår teori. Ur tabell 5.1.1 kan vi utläsa att det genomsnittliga revisionsarvodet uppgår till ca 4,1 MSEK. Big X reviderar 93 procent av det totala antalet företag i undersökningen. Urvalets genomsnittliga omsättning är 6 392,1 MSEK. De reviderade företagen köper i genomsnitt konsulttjänster från sin revisor motsvarande ett belopp 2,54 MSEK. Den genomsnittliga skuldsättningen i företagen kan, enligt vår, modell definieras som 19,96 procent av de totala tillgångarna. Det genomsnittliga styrelsearvodet uppgår till ca 1,19 MSEK. Slutligen kan vi utläsa att de tre största ägarna innehar aktier till ett röstvärde motsvarande 46,5 procent. I bilagan 1 återfinns den multipla regressionsanalys som är grunden till vår modell.

Variabel	Antal	Medel värde	Standard-avvikelse	Standrad. Beta	t	Sig.	F	Just. R	Durbin Watson
Revisions-Arvode (msek)	169	4,09586	8,854880		,499	,618			
Big X/ Non Big X	169	,93	,247	-,004	-,165	,869			
Omsättning	169	6392,1376	19687,535	,668	17,379	,000			
Skuld-sättning	169	,1996	,18439	,062	2,434	,016			
Internationellt	169	8,86	10,835	,241	8,518	,000			
Styrelse-Arvode	169	1,1859	2,17061	,073	2,035	,043			
Konsult-Tjänster	169	2,537	8,235744	,108	2,298	,023			
Tre största ägarnas röstandel	169	46,4986	21,85565	-,06	-2,416	,017			
Modellen						,000	215,382	0,899	1,951

Tabell 5.2. Beskrivande statistik över vår modell

5.2.1 Framtagande av vår modell

Revisionsbyråernas storlek kategoriseras utifrån det faktum huruvida byråerna tillhör Big X eller inte. För det reviderade företags storlek har approximationen omsättning visat sig vara mest lämplig. För att se hur vår modell påverkas av olika storleksvariabler har vi utfört ytterligare multipla regressionsanalyser, en för respektive variabel. Dessa regressionsanalyser återfinns i bilagan 2. Modellernas förklaringsgrad och F-värdet är lägre i analyser då approximationerna antal anställda och totala tillgångar har använts. Variabeln omsättning har fungerat bäst i vår slutliga modell. Samtliga modeller är signifikanta i sin helhet vid jämförelserna.

Vi hade två stycken approximationer för att mäta ägarstruktur. Pearson's korrelationstest visade ett signifikant samband mellan de tre största aktieägarna och revisionsarvode. Samma test visade att sambandet mellan internt aktieäggande och revisionsarvode inte var signifikant (se bilagan 3). Variabeln tre största aktieägarna har använts för att mäta ägarstruktur i vår modell.

Valet av proxy gällande kapitalstruktur stod emellan två olika mått som mäter företagets skuldsättning. Ett korrelationstest visade att samtliga mått var signifikanta gentemot variabeln revisionsarvode (se bilagan 4). En multipel regressionsanalys visade att variabeln Skulder enligt Gul är den bästa proxyn för att mäta företagets kapitalstruktur i vår modell.

5.2.2 Exkluderade variabler

Följande variabler har uteslutits ifrån vår modell: fritt kassaflöde, internrevision, revisionskommitté. I bilagan 5 återges regressionsanalysen där fritt kassaflöde ingår i vår modell. Modellen i sin helhet är signifikant, men p-värdet för fritt kassaflöde är mer än 5 procent. Variablerna revisionskommitté och internrevision har vi valt att exkludera ur modellen, eftersom antalet observationer för dessa var för få. Vi har även fått exkludera variabeln revisors titel, som utgjorde en proxy för kompetens. Då våra observationer endast bestod av titeln auktoriserad har samtliga observationer fått samma värde, dvs. behandlade denna variabel som en konstant.

5.2.3 Inkluderade kontrollvariabler

Genom att ta med ett antal kontrollvariabler i vår modell, är det möjligt att finna flera faktorer än de som ingår i vår teori, för att förklara variationer i revisionsarvodet. De kontrollvariabler som ingår i vår modell är *Internationalitet* och *Styrelsens totala arvode*. Sambandet mellan den förstnämnda variabeln och revisionsarvodet visade sig vara positivt signifikant. Orsaken till varför vi valde att ta med denna variabel var att transaktioner i företag, som har verksamhet i flera länder, är mer komplexa. Högre grad av internationaliseringen leder till att antalet utländska transaktioner ökar. Ovanliga eller komplexa transaktioner ökar företagets inneboende risk (FAR, 2004). Vår motivering för att ta med denna variabel i modellen därmed är att en ökad

inneboende risk ökar behovet av granskning, vilket kommer att innebära högre revisionsarvoden.

Vi valde även att ta med styrelsearvodet i vår modell då denna visade sig ha ett positivt signifikant samband med revisionsarvode. Utifrån agentteorin består företagets agentkostnader dels av att förmå företagsledningen att handla i aktieägarnas intressen. Styrelsen fungerar som en länk mellan företagsledningen och aktieägarna. Vi menar att då agentkostnader för styrelseledamöter ökar revisionsarvode.

5.3 Hypotesprövning

5.3.1 Revisionsbyråns storlek

Hypotes 1:	Det finns ett positivt samband mellan revisionsbyråns storlek och revisionsarvode
-------------------	---

Vår modell visar inget statistiskt säkerställt samband mellan revisionsbyråns storlek och revisionsarvode. Tidigare undersökningar har funnit bevis på att det existerar prisskillnader mellan Big X och non Big X inom en viss bransch eller segment på marknaden. En förklaring till vårt resultat kan vara att hypotesen tar hänsyn till hela marknaden, dvs. till både stora och små revisionsbyråer samt klientföretag av olika storlekar.

Regressionsanalysen visar även att sambandet mellan revisionsbyråns storlek och revisionsarvode är negativt, vilket är motsatsen till vad vi förutspådde. En förklaring till att stora revisionsbyråer tenderar att debitera lägre arvoden är de stordriftsfördelar som de kan utnyttja som konkurrensmedel, vilket då leder till lägre arvoden.

Hypotes 1 om att det finns ett positivt samband mellan revisionsbyråns storlek och revisionsarvode kan därmed förkastas.

Ett Mann-Whitneytest påvisar om det föreligger några skillnader mellan Big X och non Big X's revisionsarvoden. Resultatet av detta test visar en signifikansnivå på 0,004, vilket betyder att det finns en signifikant skillnad mellan Big X och non Big

X's i revisionsarvoden. Resultatet tyder på att Big X tenderar att inneha större revisionsuppdrag eftersom deras genomsnittliga revisionsarvode uppgår till 95,09 MSEK jämfört med non Big X vars genomsnittliga debiterade arvode uppgår till 51,54 MSEK. Nedanstående tabell ger även indikationer på hur fördelningen av revisionsuppdrag i vårt urval ser ut. Big X står för en stor del av det totala antalet klienter, vilket bevisar att revisionsmarknaden gällande större företag är mycket koncentrerad.

	Antal	Medelvärde	Signifikans (2-tailed)
Big X	170	95,09	0,004
non Big X	13	51,54	
	183		

Tabell 5.3.1 Mann-Whitney Test

5.3.2 Varumärke och specialisering

Hypotes 2:	Det finns ett positivt samband mellan Big X: s varumärke och revisionsarvode
-------------------	--

Denna hypotes kommer inte att testas med hjälp av något statistiskt test, eftersom vår approximation för varumärke är densamma som för revisionsbyråns storlek. Således är det endast möjligt att fastställa att Big X har ett varumärke ifall vi kan påvisa att det finns skillnader mellan Big X och non Big X:s revisionsarvoden.

Utifrån vår egen modell har vi inte kunnat bevisa att det finns skillnader mellan Big X och non Big X och därmed kan vi inte heller påvisa att det finns ett positivt samband mellan varumärke och revisionsarvode.

Då vi ser till hela revisionsmarknaden bekräftar ett Mann-Whitneytest att det existerar skillnader mellan Big X och non Big X:s priser. Detta resultat skulle kunna tolkas som att Big X debiterar sina klienter en extra prispremie, vilken ska täcka revisionsbyråns kostnader för att upprätthålla sitt rykte. Vi ska dock vara försiktiga med att hänföra prisskillnaderna enbart till varumärke, eftersom revisionsbyråns specialisering samt revisionsmarknadens struktur även kan förklara påvisade skillnader i debiterade revisionsarvoden. Genom att studera enskilda branscher är det

möjligt att observera skillnader i revisionsarvoden och dessa skulle kunna hänföras till revisionsbyråns varumärke.

Tabellen nedan visar frekvensen av undersökta företag i deras respektive bransch. Antalet branscher som klarade minimigränsen på 30 företag uppgick till två. Dessa är Industrivaror och tjänster och IT. I branschen Industrivaror och tjänster finns 49 företag som står för 26,8 procent av revisionsmarknaden. IT branschen består av 59 företag, vilket motsvarar 32,2 procent av revisionsmarknaden.

Branschindelning enl. Stockh.index	Frekvens	Procent
Energi	2	1,1
Material	13	7,1
Industrivaror och tjänster	49	26,8
Sällanköpsvaror och tjänster	26	14,2
Dagligvaror	6	3,3
Hälsovård	18	9,8
Fastigheter	8	4,4
IT	59	32,2
Telecom	2	1,1
Totalt	183	100,0

Tabell 5.4.1 Antalet företag i olika branscher

Hypotes 2a:	I en bransch utan specialist, tjänar Big X högre arvoden än non Big X
--------------------	---

Med hjälp av ett Mann-Whitneytest kan vi konstatera att i branscher utan specialister reviderar Big X ca 80 procent av det totala antalet företag i branschen. Genomsnittligt revisionsarvode i IT branschen är 31,36 MSEK för Big X och 18 MSEK för non Big X. Det genomsnittliga arvodet för Big X och non Big X i branschen Industrivaror och tjänster är 12 MSEK respektive 26,48 MSEK. I branschen Industrivaror och tjänster visar ett Mann-Whitneytest att det finns skillnader mellan Big X och non Big X:s revisionsarvoden. Detta kan vara en indikation på att Big X kan debitera högre arvoden, som till viss del kan förklaras genom varumärke. I IT branschen kunde vi inte påvisa att det finns några skillnader i revisionsarvoden. Resultaten tyder på att sambandet mellan revisionsarvode och varumärke varierar beroende på vilken bransch som studeras.

Branscher	non Big/Big X	Antal byråer	%	Medelvärde	Signifikans
IT	non Big X	6	10,2	18,00	0,072
	Big X	53	89,8	31,36	
	Total	59	100		
Industrivaror och tjänster	non Big X	5	10,2	12,00	0,030
	Big X	44	89,8	26,48	
	Totalt	49	100		

Tabell 5.4.2 Mann-Whitney Test

Hypotes 2 om att det finns ett positivt samband mellan Big X:s varumärke och revisionsarvode kan varken antas eller förkastas.

Hypotesen 2a om att i en bransch utan specialist, tjänar Big X högre arvoden än non Big X kan därmed inte förkastas.

Hypotes 2b:	I en bransch med specialist, tjänar icke-specialist Big X högre arvoden jämfört med icke-specialist non Big X
--------------------	---

Hypotes 2c:	I en bransch med specialist, tjänar Big X specialist högre revisionsarvoden jämfört med Big X icke-specialist
--------------------	---

Med hjälp av en frekvenstabell har vi, enligt vår definition, observerat två branscher. Vi har undersökt dessa branscher för att observera vilka revisionsbyråer som eventuellt kan definieras som specialister. Tabellen 5.4.3 visar att PWC har den största marknadsandelen i båda branscherna och därefter kommer Ernst & Young. Samtliga byråer finns representerade i båda branscher och därför har vi inte kunnat definiera någon byrå som branschspecialist. Detta resulterar i att hypoteserna 2b och 2c inte har kunnat testas.

	Revisionsbyråer	Frekvens	Procent
Industrivaror och tjänster	PWC	17	34
	E & Y	13	27
	KPMG	10	20
	Deloitte	4	8
	<i>Totalt</i>	<i>44</i>	<i>89</i>
IT	PWC	19	28
	E & Y	14	20
	KPMG	13	19
	Deloitte	9	13
Totalt		53	80

Tabell 5.4.3 Revisionsbyråer i olika branscher

Hypotes 2b om att i en bransch utan specialist, tjänar Big X högre arvoden än non Big X kan varken antas eller förkastas.

Hypotes 2c om att i en bransch med specialist, tjänar Big X specialist högre revisionsarvoden jämfört med Big X icke-specialist kan varken antas eller förkastas.

5.3.3 Företagets storlek

Hypotes 3:	Det finns ett positivt samband mellan företagets storlek och revisionsarvode
-------------------	--

Det reviderade företagets omsättning fungerar som approximation för storlek. Vår modell visar att sambandet mellan företagets storlek och revisionsarvode är positivt. Denna variabel förklarar variationer i revisionsarvode allra bäst.

Hypotes 3 om att det finns ett positivt samband mellan företagets storlek och revisionsarvode kan inte förkastas.

Hypotes 3a:	Big X priser är högre än non Big X i det första marknadssegmentet.
--------------------	--

Hypotes 3b:	Big X priser är lägre än non Big X i det andra marknadssegmentet.
--------------------	---

Baserad på tidigare forskning (se tex. Francis,1984; Palmrose, 1994) har vi gjort ett antagande att revisionsmarknaden är indelad i två marknadssegment. Det första segmentet består av ett stort antal mindre företag, som revideras av ett stort antal revisionsbyråer. Medan det andra segmentet består av ett mindre antal stora företag, som revideras av ett begränsat antal byråer. Genom att ta hänsyn till företagens genomsnittliga omsättning har vi delat in revisionsmarknads i två segment. Företag, vars omsättning uppgår till 742,988 MSEK bildar det första segmentet. Det andra segmentet består av övriga företag, vars omsättning överstiger 742,988 MSEK. Hänsyn har tagits till revisionsarvodets storlek. Tabellen nedan summerar resultatet som har tagits fram med hjälp av ett Mann-Whitneytest.

Revisionsmarknad	Antal byråer	non Big X/Big X	Antal byråer	%	Medelvärde	Signifikans
Segment 1 * Revisionsarvode	92	Non Big X	11	12	32,36	
		Big X	81	88	48,42	
Totalt			92	100		0,061
Segment 2 * Revisionsarvode	91	Non Big X	2	2	39,00	
		Big X	89	98	46,16	
Totalt	183		91	100		0,724

Tabell5.5.1 Revisionsmarkandens segmentindelning

I det första segmentet består av 81 företag som revideras av Big X, vilket motsvarar 88 procent av det totala antalet företag i segmentet. Det andra segmentet utgör 89 procent av det totala antalet företag som reviderades av Big X. Det genomsnittliga revisionsarvodet till Big X uppgår till 46,16 MSEK. Mann-Whitneytesterna påvisar att Big X inte tenderar att erhålla högre revisionsarvoden i något av segmenten. På grund av ovanstående förkastar vi våra hypoteser.

Hypotes 3a om att Big X priser är högre än non Big X i det första marknadssegmentet kan därmed förkastas.

Hypotes 3b om att Big X priser är lägre än non Big X i det andra marknadssegmentet kan därmed förkastas.

5.3.4 Ägarstruktur

Hypotes 4:	Det finns ett negativt samband mellan internt aktieäggande och revisionsarvode
-------------------	--

Enligt vår teori skall revisorernas granskningsinsats minska då ägarnas och företagsledningens intresse sammanfaller. De tre största aktieägarna utgjorde vår approximation för att operationalisera variabeln ägarstruktur. Vår modell visar att de sammanlagda aktieposterna för företagets tre största ägare, utifrån röstvärde, har en negativ påverkan på revisionsarvode.

Hypotes 4 om att det finns ett negativt samband mellan internt aktieäggande och revisionsarvode kan därmed inte förkastas.

5.3.5 Kassaflöde

Hypotes 5:	Det finns ett positivt samband mellan ett fritt kassaflöde och revisionsarvode
-------------------	--

Vår teori säger att ett högt fritt kassaflöde ökar risken för att företagsledningen skall handla opportunistiskt och därpå baseras vårt antagande om dess positiva påverkan på revisionsarvode. Vi har valt att exkludera denna variabel ur vår modell, eftersom den ej visade sig vara signifikant i Pearson's korrelationstest.

Hypotes 5 om att det finns ett positivt samband mellan fritt kassaflöde och revisionsarvode kan varken antas eller förkastas.

5.3.6 Kapitalstruktur

Hypotes 6:	Det finns ett negativt samband mellan företagets skuldsättning och revisionsarvode
-------------------	--

Vår modell visar att det finns ett statistiskt signifikant samband mellan företagets skuldsättning och revisionsarvode. Dock visar det sig att en ökad skuldsättning leder

till ökade revisionsarvode, dvs. sambandet är positivt. Enligt vår modell förklarar vår definition på skuldsättning 6,2 procent av de totala variationerna i revisionsarvode.

Hypotes 6 om att det finns ett negativt samband mellan företagens skuldsättning och revisionsarvode kan förkastas.

5.3.7 Internrevision

Hypotes 7:	Det finns ett negativt samband mellan internrevision och revisionsarvode
-------------------	--

Hypotes 7 om att det finns ett negativt samband mellan internrevision och revisionsarvode har inte varit möjlig att testa på grund av för få observationer.

Hypotes 7 om att det finns ett negativt samband mellan internrevision och revisionsarvode kan varken antas eller förkastas.

5.3.8 Revisionskommitté

Hypotes 8:	Det finns ett negativt samband mellan förekomsten av revisionskommitté och revisionsarvode
-------------------	--

Vid framställningen av vår modell har vi valt att exkludera denna variabel på grund av att modellens förklaringsgrad minskar i kombination med att variabeln ej är signifikant.

Hypotes 8 om att det finns ett negativt samband mellan förekomsten av revisionskommitté och revisionsarvode kan varken antas eller förkastas.

5.3.9 Kompetens

Hypotes 9:	Det finns ett negativt samband mellan revisorns kompetens och revisionsarvode
-------------------	---

Revisors titel har valts som proxy för revisors kompetens. Sambandet har antagits vara positivt, dvs. för de auktoriserade revisorer skulle det innebära fler uppdrag och

därmed högre arvoden. Sambandet har dock varit inte möjligt att testa, antagligen på grund av att förekomsten av godkända revisorer inte finns i materialet.

Hypotes 9 om att det finns ett negativt samband mellan revisornas kompetens och revisionsarvode kan varken antas eller förkastas.

Hypotes 10:	Det finns ett positivt samband mellan arvode för andra uppdrag och revisionsarvode
--------------------	--

Vår modell visar att det finns ett positivt samband mellan förvärv av konsulttjänster från samma revisionsbyrå, som även handhar den lagstadgade revisionen, och revisionsarvode. Detta resultat är uppseendeväckande med hänsyn till att revisorerna, som förespråkar att deras profession skall vara en oberoende part i sin yrkesroll. Den multipla regressionsanalysen visar att de reviderade bolagen i genomsnitt köper konsulttjänster ifrån sin revisionsbyrå motsvarande ett belopp på 2,537 MSEK, vilket motsvarar ca 62 procent av det genomsnittliga revisionsarvodet.

Hypotes 10 om att det finns ett positivt samband mellan arvode för andra uppdrag och revisionsarvode kan inte förkastas.

5.4 Kontrollvariabler

Internationalitet

Denna kontrollvariabel inkluderade vi i vår modell för att den har en relativt hög förklaringsgrad (Beta=0,241). Vår teori om denna variabel var att en ökad komplexitet i företagets verksamhet resulterar i en mer omfattande granskning. Vår modell bekräftar detta resonemang.

Styrelsearvode

Enligt vår modell är sambandet mellan styrelsens totala arvode och revisionsarvode positivt. Detta innebär att när styrelsearvodet ökar innebär detta att revisionsarvodet ökar. Styrelsen fungerar som en part mellan agenten och principalen. Då ett företag växer och blir mer internationellt verksamma kommer detta även att påverka revisionens omfattning, vilket påverkar arvodet i endera riktningen.

Sammanställning av hypotesprövning

Hypotes 1 om att det finns ett positivt samband mellan revisionsbyråns storlek och revisionsarvode kan därmed förkastas.

Hypotes 2 om att det finns ett positivt samband mellan Big X:s varumärke och revisionsarvode kan varken antas eller förkastas.

Hypotesen 2a om att i en bransch utan specialist, tjänar Big X högre arvoden än non Big X kan därmed inte förkastas.

Hypotes 2b om att i en bransch utan specialist, tjänar Big X högre arvoden än non Big X kan varken antas eller förkastas.

Hypotes 2c om att i en bransch med specialist, tjänar Big X specialist högre revisionsarvoden jämfört med Big X icke-specialist kan varken antas eller förkastas.

Hypotes 3 om att det finns ett positivt samband mellan företagets storlek och revisionsarvode kan inte förkastas.

Hypotes 3a om att Big X priser är högre än non Big X i det första marknadssegmentet kan därmed förkastas.

Hypotes 3b om att Big X priser är lägre än non Big X i det andra marknadssegmentet kan därmed förkastas.

Hypotes 4 om att det finns ett negativt samband mellan internt aktieäggande och revisionsarvode kan därmed inte förkastas.

Hypotes 5 om att det finns ett positivt samband mellan fritt kassaflöde och revisionsarvode kan varken antas eller förkastas.

Hypotes 6 om att det finns ett negativt samband mellan företagets skuldsättning och revisionsarvode kan förkastas.

Hypotes 7 om att det finns ett negativt samband mellan internrevision och revisionsarvode kan varken antas eller förkastas.

Hypotes 8 om att det finns ett negativt samband mellan förekomsten av revisionskommitté och revisionsarvode kan varken antas eller förkastas.

Hypotes 9 om att det finns ett negativt samband mellan revisorns kompetens och revisionsarvode kan varken antas eller förkastas.

Hypotes 10 om att det finns ett positivt samband mellan arvode för andra uppdrag och revisionsarvode kan inte förkastas.

6 Slutsatser

I detta kapitel kommer vi att redogöra för studiens resultat. Vi kommer även att diskutera förkastade hypoteser samt orsaken till varför variablerna revisionskommitté och interrevision inte ingår i vår framtagna modell. Kapitlet avslutas med förslag till fortsatt forskning, där vi ger förslag på hur vår modell kan användas i kommande studier

Syftet med denna undersökning är att förklara faktorer som påverkar revisionsarvodets storlek. För att kunna dra slutsatser om vilka faktorer som har förklarande verkan på revisionsarvodet har vi undersökt 183 företag registrerade på Stockholmbörsens A- och O-lista under år 2003. Datainsamlingen har huvudsakligen skett med hjälp av företagets årsredovisningar. Genom att studera teorier på området har ett antal faktorer identifierats. Dessa faktorer är revisionsbyråns storlek, varumärke och specialisering, företagets storlek, ägarstruktur, fritt kassaflöde, kapitalstruktur, internrevision, förekomsten av revisionskommitté och kompetens.

Genom att göra analyser kom vi fram till en modell som enligt de förda resonemangen i uppsatsen förklarar revisionsarvodets storlek. Vi har funnit fyra signifikanta samband som kan härledas ifrån teorin. Vi har inkluderat två kontrollvariabler i modellen. *Internationalitet* är en av dessa variabler och denna visade sig vara signifikant i kombination med att ha en hög förklaringsgrad. Styrelsearvodet är den andra kontrollvariabeln i vår modell. Modellen har i sin helhet visat sig vara signifikant.

Resultaten från analysen tyder på att det reviderade företagets omsättning kan förklara revisionsarvodets storlek till cirka 60 procent. Arvodet stiger med företagets stigande storlek, sambandet går att påvisa statistiskt sätt.

Analysen påvisade ett signifikant positivt samband mellan företagets kapitalstruktur och revisionsarvode. Då vi ställde upp vår hypotes om att det finns ett negativt samband mellan skuldsättning och revisionsarvode utgick vi ifrån att återbetalning av skulder skulle fungera som ett medel för aktieägarna att övervaka ledningen. En högre skuldsättning skulle således minska agentkostnaderna, och därmed revisionsarvode. Testet visade motsatsen. Detta kan förklaras utifrån kreditgivares

synvinkel. Ett företag med en stor andel främmande kapital kan ur en kreditgivares synvinkel betraktas som en stor kreditrisk. Resultatet kan då bli att de efterfrågar en trovärdig ekonomisk redovisning av företagets ekonomiska ställning, vilket kan resultera i en mer omfattande granskningsinsats från revisorernas sida. Detta leder i sin tur till högre revisionsarvoden, vilket innebär att det då finns ett positivt samband mellan skuldsättning och revisionsarvode.

Vi har fått svar att DeAngelo's resonemang om att klienter tenderar betala mer för revision till Big X. Detta kan vara en indikation på att de anser att större byråer levererar en högre revisionskvalitet. Det upptäckta sambandet är positivt signifikant. Ett Mann-Whitney test visade att stora revisionsbyråer tenderar att erhålla högre revisionsarvoden jämfört med övriga byråer, då vi inte tar hänsyn till de övriga variablerna. Vår slutsats är att byråns storlek har en viss betydelse på revisionsarvode, men den är inte avgörande. Företagsspecifika faktorer spelar en avgörande roll vid prissättningen av revisionstjänster, eftersom dessa faktorer avspeglar företagets inneboende risk. Företagets omsättning är en betydande faktor. Vår undersökning visade att sambandet mellan det totala styrelsearvodet och revisionsarvodet är positivt. Detta indikerar att styrelseledamöter kräver högre arvoden då företagets specifika faktorer, som tex. komplexitet ökar.

Ferguson et. al., (2003) säger att sammanslagningar och fusioner på revisionsmarknaden har lett till att det inte längre existerar några skillnader mellan de stora byråernas branschkunskap. Detta resulterar i att Big X kan betraktas som specialister i alla branscher. Branschspecialisering innebär dock att revisionsbyrån definierar sig som specialist i en specifik bransch om att den största andelen av deras intäkter kommer från denna bransch. Vår definition av specialister är byråer som har majoriteten av sina klienter i en bransch och vars marknadsandel överstiger 10 procent av branschens totala revisionsarvode.

I vår undersökning har vi kunnat identifiera två branscher, *IT* och *Industrivaror och Tjänster*. Price Waterhouse och Ernst & Young är de två marknadsledande byråerna inom dessa branscher. Då vi inte kunde identifiera några branschspecialister resulterade detta i att ställda hypoteser angående branschspecialisering inte kunde prövas. Resultaten tyder på att sambandet mellan revisionsarvode och varumärke

varierar beroende på vilken bransch som studeras. Vi kunde påvisa att Big X revisionsarvoden var högre än non Big X i branschen *Industrivaror och tjänster*. Detta kan vara en indikation på att Big X har differentierat sitt tjänsteutbud till denna bransch, men detta betyder inte att de är branschspecialister. Det tyder snarare på att de har utnyttjat sin marknadsledande position genom att etablera sig på ett flertal branscher.

Revisionskommittéer och internrevision fick utgå från vår modell. Detta beror på att antalet observationer för dessa faktorer var för lågt. Ifall vi valt att ta med dessa i undersökningen skulle antalet observationer ha minskat radikalt, vilket hade påverkat undersökningens resultat.

Vår undersökning har visat att de reviderade företagen i genomsnitt köper övriga tjänster från sin revisor till ett belopp motsvarande cirka 60 procent av de totalt betalda revisionsarvodena. Denna faktor hade en relativt hög förklaringsgrad i vår undersökning. Vi hade inte väntat oss att denna faktor skulle visa sig vara så pass betydande, som den visade sig vara. Utifrån detta resultat kan vi ställa oss frågan om det är möjligt att revisionsbyråer är villiga att gå ner i revisionsarvoden, för att senare ta igen dessa kostnader i form av högre konsultarvoden.

Undersökningen har visat att variationer i revisionsarvode kan förklaras utifrån vår modell och även att endast 13 av de totalt 183 undersökta börsbolagen revideras utav non Big X. Detta styrker vårt antagande om att revisionsmarknaden är koncentrerad vad det gäller de ledande byråerna.

6.1 Förslag till fortsatt forskning

Under uppsatsens gång har ett antal faktorer upptäckts, som kunde ha påverkat revisionsarvodets storlek, men som av olika anledningar inte har behandlats. Dessa faktorer är bland annat skadeståndsrisk, förekomsten av lowballing, revisorsbyte, företagsledningens incitamentsprogram etc. Det vore intressant att utvidga vår modell och se hur den förändras då dessa variabler inkluderas. Vidare skulle det vara intressant att tillämpa samma modell, men där även onoterade bolag ingår i urvalet. Resultatet av undersökningen skulle då möjligtvis få en annan utgång, eftersom vi tror att fördelningen mellan Big X och non Big X skulle bli något jämnare jämfört

med vår undersökning. Ytterligare ett förslag på fortsatt forskning är att tillämpa vår modell på kommunala bolag, för att se ifall det finns några påvisbara skillnader mellan dessa olika grupper, avseende vilka faktorer som påverkar revisionsarvodets storlek.

Referenslista

Affärsdata hemsida. Online Tillgänglig från biblioteket Högskola Kristianstad
<URL:<http://www.affarsdata.se/>>

Alvesson, M., & Sköldberg, K., (1994), *Tolkning och reflektion : vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Lund, Studentlitteratur

Andersen, I. (1998) *Den uppenbara verkligheten*, Lund, Studentlitteratur

Aronsson, Å. (1997) *SPSS 7.5 för Windows 95 : en introduktion*, Lund, Studentlitteratur

Balsam, S., Krishnan, J., Yang, J. (2003) Auditor Industry Specialization and Earnings Quality, *A Journal of practice and theory*, Vol. 22, No 2, 71-97

Bo, E. F. & Koh, H. C. (2004) Are Client-Perceived Audit Firm Reputation and Audit Team Attributes Associated With Big N Audit Fees?", Nanyang Business School Nanyang Technological University, Singapore

Bolagsfakta, Online Tillgänglig från [URL:http://www.affarsvarlden.se/konsultguiden/](http://www.affarsvarlden.se/konsultguiden/)

Carson, E., Fargher, N., Simon, D. & Taylor, M. (2004) "Audit Fees and Market Segmentation – Further Evidence on How Client Size Matters within the Context of Audit Fee Models", *International Journal of Auditing*, 8, 79-91.

Chow, C W. (1982) "The Demand for External Auditing: Size, Debt and Ownership Influences", *The Accounting Review*, Vol. 57, No. 2, 272-291.

Christie, A.A. & Zimmerman, J. (1994) " Efficient and Opportunistic Choices of Accounting Procedures: Corporate Control Contest", *The Accounting Review* , 69, pp. 539-566

Cledmedtson, P. (2004) "Höjningen kommer först i storbolagen", *Balans*, No 12/04, s 17-18

Collier, P. E. & Gregory, A. (1996) "Audit Committee Effectiveness and the Audit Fee", *European Accounting Review*, 5, pp. 177-198

Craswell, A., Francis, J. & Taylor, S. (1995) " Auditor brand name reputations and industry specialization", *Journal of Accounting and Economics*, 20, 297-322.

DeAngelo, L E. (1981) "Auditor Size and Quality", *Journal of Accounting and Economics*, No. 3, 183-199.

DeFond, M. L. (1992) "The Association Between Changes In Client Firm Agency Costs And Auditor Switching", *Magazine: Auditing*

DeFond, M. L., Francis, J R., & Wong, T J. (2000) "Auditor industry specialization and market segmentation: evidence from Hong Kong", *Magazine: Auditing*.

Eklöv, G. (1998) *Kvalitet i revisionen; Immanens eller transcendens?*, FE-publikationer, Handelshögskola vid Umeå Universitet.

Europeiska revisionsrätten, (2004) Online. Tillgänglig från http://www.eca.eu.int/audit_approach/glossary/audit_approach_glossary_sv.htm 2004-12-13.

Fama, Eugene, F. & Jensen, M C. (1983) "Separation of ownership and control", *Journal of Law and Economics*, Vol. XXVI, June .

Felix, W.L., Gramling, A.A. & Maletta, M.J. (2001) "Coordinating Total Audit Coverage: the Relationship Between Internal and External Auditors", Altamonte Springs, FL: The Institute of Internal Auditors

Ferguson, A., Francis, J., & Stokes, D. (2003) "The effect of Firm-Wide and office level Industry Expertise on Audit Pricing", *The Accounting Review*, 429-448

Francis, J. & Stokes, D . (1986) "Audit Prices, Product Differentiation, and Scale Economies: Further Evidence from the Australian Market", *Journal of Accounting Research*, Vol. 24, No. 2, 383-393.

Francis, J. & Willson, E.R. (1988) Auditor changes: A joint test of theories relating to agency costs and auditor differentiation." *The Accounting Review* 663-682

Francis, J. (2004) "What do we know about audit quality?" *The British Accounting Review*, 345-368

Föreningen Auktoriserade Revisorer. (2004) *FARs Revisionsbok 2004*. Stockholm: FAR Förlag AB

Gerstrand, E. & Leonardsson, M.(2003) Tjänsteprisindex för ekonomiska konsulter, SCB Online Tillgänglig från <URL:<http://www.scb.se/statistik/PR/PR0801/rapport4.pdf>>2004-11-10

Goddans, R., & Masters, C. (2000) "Audit Committeés, Cadbury Code and Audit fees: an empirical analysis of UK companies, *Managerial Auditing Journal*, 15/7, 358-371.

Grönboken hemsida (1996) Online . Tillgänglig från <URL:http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/company/audit/docs/700996sv.pdf> 2005-01-02

Gui, F. (1999) "Audit Prices, Product Differentiation and Economic Equilibrium", *Magazine: Auditing*.

Gul, F A., & Tsui, J S. L. (1998) "A test of the free cash flow and debt monitoring hypotheses: Evidence from audit pricing", *Journal of Accounting and Economics*, 24, 219-237.

Gul, F A., & Tsui J S L. (2001) "Free Cash Flow, Debt Monitoring, and Audit Pricing: Further Evidence on the Role of Director Equity Ownership", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 20, No. 2, 71-84.

Hay, D., Knechel, W.R. & Wong, N. (2004) "Audit Fees: A Meta- Analysis of the Effect of Supply and Demand Attributes", University of Auckland - Department of Accounting and Finance , 6 March 2004. Tillgänglig från <http://papers.ssrn.com/sol3/results.cfm>

Houghton, B.C., (1996) "Audit Fee Premiums of Big Eight Firms: Evidence from the Market for Medium-Size U.K. Auditees", *Journal of International Accounting Auditing & Taxation*.

Jensen, M. C., & Meckling, W H. (1976). "Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure", *Journal of Financial Economics*, V. 3, No. 4, pp. 305-360.

Jensen, M. C. (1986) "Agency Costs of Free Cash Flow, Corporate Finance and Takeovers", *American Economic Review*, 76, pp. 323-329

Johnson, E. N., Walker, K. B. & Westergaard (1995) "Supplier Concentration and Pricing of Audit Services in New Zealand", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 74-89

Jubb, C .A., Houghton, K. A., & Butterworth. (1996) "Audit fee determinants: the plural nature of risk", *Managerial Auditing Journal*, 11/3. 25-40.

Knapp, M.C.(1991) „Factors that Audit Committee Members Use as Surrogates for Audit Quality, *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 10, No 1

Knechel och Hackenbrack (1997) "Resource Allocation Decision in Audit Engagements", *Contemporary Accounting Research*, Vol 14, No 3

Konsultguiden (2004) Online Tillgänglig från [URL:http://www.affarsvarlden.se/konsultguiden/](http://www.affarsvarlden.se/konsultguiden/)

Li, V., Hay, D & Knechel, R. (2003) „Non –Audit Services and Auditor Independens: New Zealand Evidence“, University of Auckland

Lubatkin, M., Lane, P J., Collin, S., & Very, P. (1998). *Towards a Nationally-Bounded Theory of Corporate Governance*.

Lundahl, U., & Skärvad, P. (1999) *Utredningsmetodik för samhällsvetare och ekonomer*, Lund , Studentlitteratur

Magnusson, H. & Söderholm, U. (2001) *Prissättning av konsulttjänster en studie av fyra företag*, Institutionen för industriell ekonomi och samhällsvetenskap, Luleå Tekniska Universitet, Luleå

Mayhew, B. & Wilkins M.S. (2002) "Audit Firm Industry Specialization As a Differentiation Strategy: Evidence From Fees Charged To Firm Going Public", University of Wisconsin-Madison and Texas A& M University.

Nikkinen, J., & Sahlström P. (2004) "Does Agency Theory Provide a General Framework for Audit Pricing?", *International Journal of Accounting*, 8, 253-262.

Nilsson, H. (2002) *Informationsteknik som drivkraft i granskningsprocessen. En studie av fyra revisionsbyråer*, Linköping, UniTryck.

Nilsson, H., Isaksson, A., & Martikainen T. (2002) *Företagsvärdering med fundamental analys*, Studentlitteratur.

O'Sullivan, N. (2000). "The Impact of Board Composition and Ownership on Audit Quality: Evidence from large UK Companies", *British Accounting Review*, 32, 397-414.

Palmrose, Z-V. (1986) "Audit Fees and Auditor Size: Further evidence", *Journal of Accounting Research*, 97-110

Perloff, J.M. (2004) *Microeconomics*, (3rd ed) London, Pearson/Addison-Westley

Peters, R. (2002). "Ägarna har släppt makten över revisionen", *Balans*, No 2/02 s 13-15

Revisionsnämnden (2004) Online Tillgänglig från
<URL: <http://www.rn.se/inforam2.htm>> 2004-10-23

Porter, M., E. (1983) *Konkurrensstrategi: tekniker för att analysera branscher och konkurrenter*, Uddevalla, ISL

Power M. (1997) *The Audit Society*, New York, Oxford University Press

Proposition 1997/98:99 Aktiebolagets organisation

Saunders, M., Lewix, P., & Thornhill, A. (2000). *Research Methods for Business Students*, 2nd ed. Prentice Hall.

Schäder, G. (1995) *Prissättning: prissättningstekniker och bakgrundsresonemang för varor, tjänster och kunskap*, Uppsala, Konsultförlaget.

Simon, DT, & Francis, JR, (1988) "The effects of auditor change on audit fees: Test of price cutting and price recovery", *The Accounting Review*, 265-269

Simunic, D A. (1980) "The Pricing of Audit Services: Theory and Evidence", *Journal of Accounting Research*, Vol.18, No. 1, 161-190.

Simunic, D A., & Stein, M T. (1987) “ Product Differentiation in Auditing: A study of Auditor Effects in the Market for New Issues”, *Research monograph*, No. 13: The Canadian Certified General Accountants’ Research Foundation.

Simunic, D A., & Stein, M T. (1995) “The auditing marketplace”, *CA Magazine*, January-February, 53-58.

Sullivan, M., N., (2004) ”The effect of the Big Eight Accounting Firm Mergers on the Market for Audit Services”, Economic Analysis Group Discussion Paper, 17 March , 2000

Torell, P. (2002) Revisionskommittéernas roll i svenska börsbolag, *Balans*, No 4, s 17

Walén, G. (1996) *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*, Lund , Studentlitteratur

Willenborg, M. (2002) “Discussion of “Brand Name Audit Pricing”, Industry Specialization and Leadership Premium post-Big 8 and Big 6 Mergers”, *Contemporary Accounting Research*

Watts, R. & Zimmerman (1996) “Positive accounting theory”, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ

